

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были отданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

NEDL TRANSFER

HN 239S 5

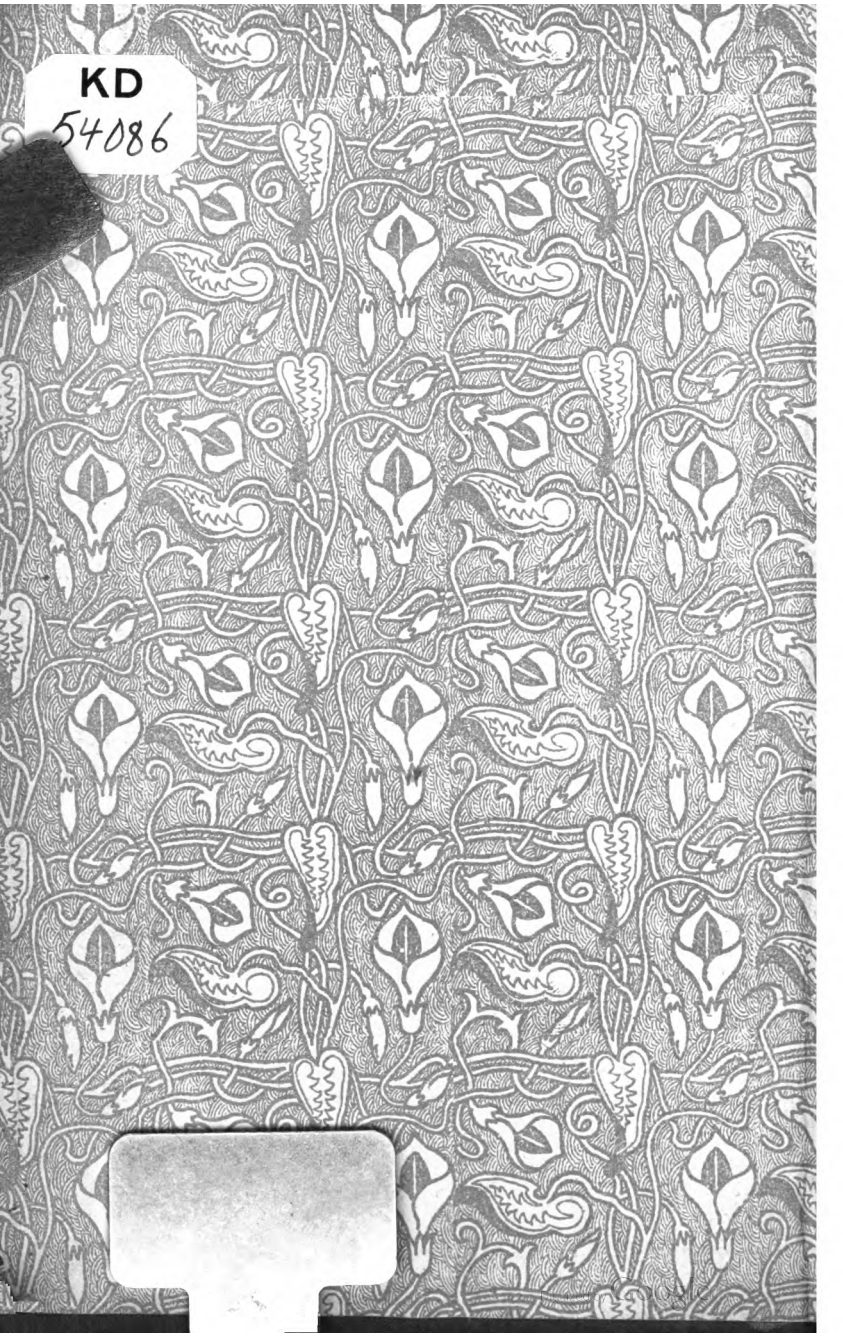
KD

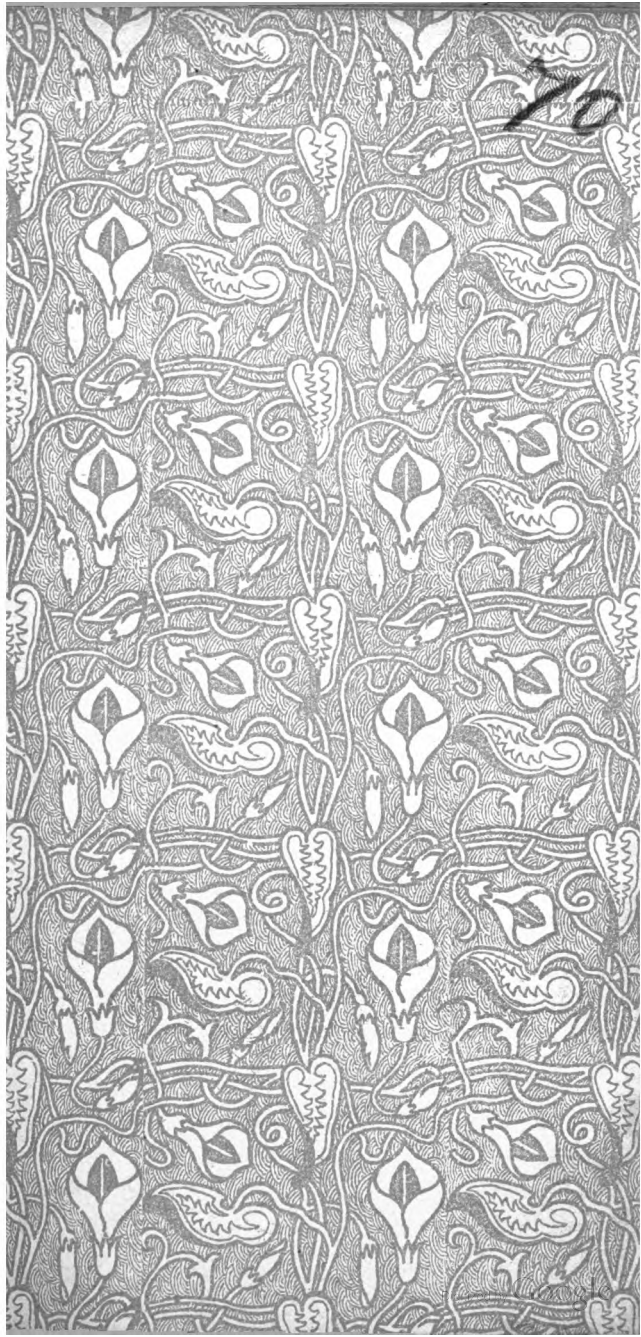
54086

KD

54086

quintessence,

КАРОЛЬ ГУЦКОВ.

УРИЄЛЬ АґОСТА

трагедія в 5 актах

з німецького

переклав віршом

ЛЕВ ЛОПАТИНСЬКИЙ.

ЛЬВІВ.

НАКЛАДОМ «ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ»

З друкарні В. А. Шийковського.

1900.

KD54086

053X134

О С О Б И:

Манасе Вандерстат, багатий купець в Амстердамі.

Юдита, вго донька.

Бен Йохай, вї наречений.

Де Сільва, лікар, вї вуйко.

Рабін Бен Акіба.

Уриель Акоста.

Естера, вго мати.

Рубен

Йоель вго брати.

Барух Спіноца, хлопець.

Ван Ємбден

Де Сантос рабіни.

Слуга біжницьї.

Симеон, слуга Манасси.

Слуга Сільви.

Слуги від біжницьї, гостї, народ.

Місце події: Амстердам. — Час 1640 р.

ПЕРША ДІЯ.

Бібліотека Сільви. — Вечір.

Перший вихід.

СІЛЬВА

отвирає двері в глибині і пускає перед собою Йохая

О, ти не спекаєш ся так мене,
Ні ні! Коли переступив поріг,
То вже Бен-Йохай і остань ся. От, ми
Вже дома раз! Лікарський завід мій,
Що всім служити мусить, най звинить,
Що мусів ти на мене зачекати.
Витай нам, хлопче, в Амстердамі!

ЙОХАЙ.

Де Сільва,

Я дякую!

СІЛЬВА.

Як змінений ти повернув,
Покинувши нас мабуть перед роком.
На півдни скоро ти доспів!
Оттут, між книгами моїми,
Недавно ще пращав я, як дитину
Тебе, цілунком в яснее чоло,
А ось вертаєш зрілим мужчиною!

Що більше, я, Бен-Иохай, на лице
 Твоїм читаю страсти слід. Невжеж
 Країна рідна найбогатшого
 Голяндця приняла так непривітно?

ЙОХАЙ.

Ні, — Амстердам той сам, що перше був.
 Купецький дух вільний, набравши сили
 У торгівлі і промислі всесвітнім, —
 Він дорожить своєю свободою!
 І гордий на те щастє та багатства,
 Відносить ся з братерским співчутєм
 До нас, жидів іспанських, що приют
 Найшли тут після мук.

СІЛЬВА.

Бо торгівлі
 Цінне те золото, що ми принесли
 З Іспанії й Португалії, сховавши
 Їго від рук жостоких Єзуїтів (св'ятої Гер-
 мандади).
 А хочеш ясно знать, так з двох причин
 Дають нам тутки жить по своїй волі —
 Сьмієш ся, — знаю, за що: Що Де Сільва,
 Так завсїгди старавсь те ділити,
 Що хоче другим ясно доказати?

ЙОХАЙ

подає руку з вимушеним усміхом.

І в тім нічого не змінилось! Славний
 Лікар, природи знаток і окраса
 Всіх відомостей тут у Амстердамі,

Учитель мій, що вдячно признаю,
Ще не забув: »по перше і по друге«.

СІЛЬВА.

І кожний добре робить, хто старась
Так мислити, — як каже Арістотель,
Котрий...

ЙОХАЙ.

Ви про жидів же говорили.

СІЛЬВА.

Так, так!... Коли республіка Голяндска
Нас навидить, не переслідує,
Як Португальці та Іспанці чинять,
Як нас над Реном, над Дунаєм гонять,
Тому причина, що по перше: нарід,
Як той, що ревно біблію читає,
Пе струю віри з жерела самого, —
І нас шанує, що в поганьства тьмі
Обявлене єдиного Єгови,
Як вічний сьвітлич стерегли. Шавує
В нас сторожів Обітницї сьвятої,
Синів Давидових, — бо з того пня
Спаситель їх зродив ся; — також жид.
По друге: промовля' за нами кров,
Що на піску сумного побережя
Хороші цьвіти вольности зродила.
Бо молодий народ, що сам зазнав,
Як тяжко гнутись під ярмом неволї,
Не стане других звірско сам давити.
Голяндець скув мечі з тяжких кайданів —
Чи ж міг би меч, покритий славою,

Перекувать тепер на гидкі пута
 Для нас, що й так недолею прибиті?
 Такі причини. — Правда, на чужині,
 Шасливим звали всі тебе, що можеш
 Вернути ся до того Амстердаму?

ЙОХАЙ.

І я так думав. З чарами надії
 Кидав я сині гори, щоб вернути
 На низину. А час мені здавав ся
 Лїнивший ще, чим корабель тяжкий.

СІЛЬВА.

Бо нетерпячка брала, як прийме
 Тебе Юдита і приятеля
 З дівочим стидом привита як мужа?
 Вертавш з вільлі Вандерстрата — що?

ЙОХАЙ.

Позвольте відпочати. *(сїдає)*.

СІЛЬВА.

Чудне се!

Ти змучений? Маркітний? Говори.

ЙОХАЙ.

Три дни гостив мене Манасе в вільлі
 Своїй, виставно, як звичайно.

СІЛЬВА.

А щож твоя Юдита, від коліски
 Заручена з тобою — щож она?

Вже нянька їй в піснях тебе хвалила,
 В забавах ти був вірним її другом.
 Краса її сияє, як цвіт рожі —
 Хвалю, хоч се дочка сестри моєї. —

ЙОХАЙ.

У пісні няньки!... О, Де Сільва.
 Брехню завдала вам сестрінка ваша.

СІЛЬВА.

Як?

ЙОХАЙ.

Розповім коротко, що я бачив.
 Манасе Вандерстрат прийав мене
 Сердечно, сином кликав, стали вірність
 Дочки хвалив. Опісля уносив ся
 Над чудами палати, огородів,
 Де штучні води плескають свавільно,
 Де статуї з мармуру самотину
 Уприємняють. Знов над образами
 Преславних малярів, він розводив ся
 Про світло й перспективу: се робота
 На лад старинний штукарів Італії.
 Ви-ж знаєте, як гойною рукою
 Він прикрашати звик свою палату...

СІЛЬВА.

Не все ще золото, що лиш блищить!

ЙОХАЙ.

Що кажете?

СІЛЬВА.

'От так!... Рахую тільки,
Як довго того золота там стане;
Я ворогом такої щедроти.

ЙОХАЙ.

І біржа теж таких забаганок
Не любить! — Та мене, що у Парижи,
В Неаполю і в Римі все те бачив,
Що тут в Голяндії Манасе хоче
Для себе штучно лиш наслідувати —
Мене-б сьвятиня штуки заняла,
Колиб' ві богиню я спіткав був.
Я за Юдитою глядів. З тугою
В душі перебігав стежки.
І з тим бажанєм, по тяжкій розлуці,
Найшов ві, — та не саму: чужинець
Якийсь сидить в мушлевій гроті,
А на колінах у німої пари,
Лежить грубезна книга з пергаміну.
Я підступаю, а Юдита, мов
Негідника якого зі сьвятині,
Мене очима наче проганяв.
Я станув мовчки. По часі спізнала
Мене і наче дружно подав
Мені свою дрожачу, зимну руку.
Питаюсь мовчки: хто сей незнакомий?
>Учитель мій< сказала дуже гордо.
Та знов єму мок особу звучи:
>Мій наречений< ледви прошептала.
Чужинець зблід, підніс ся, випускає
Біленьку руку з сьмілої долоні —

А я, цілий зворушений, дріжучий,
Заледви про імя спитати сьмів!

СІЛЬВА.

Зове ся Урисль Акоста.

ЙОХАЙ.

Ха!

Я не дивуюсь: легко відгадати!
Вже з мови слуг, з очий Манаси, так,
По статуях у парку, я пізнав:
Твоя сестрінка зрадила мене.

СІЛЬВА.

Дивую ся, що ти таке говориш!
Коли побачив їх, на перший раз,
Я вірю се, ти мусів счудоватись.
Однак на ділі холод сей Юдити
Для тебе — се не пристрасть до Акости.
Я видів, як те все зложилось.
Мислитель молодий, що посвятив ся
Науці права, став недавно тому
Широко славним бистротою духа,
Хотяй він в досліді річий не тугий.
Я радо признаю єму талан,
Та змісту письм єго не похваляю.
Неначеб вчора ще під теплим небом
Над Тайом винні ягоди зривав,
Так красно пише він по португальски,
Та серце в него до жидів не рвесь!
Ніколи Бога у корчи не видів!
Хотяй живе з братами рідними,
Від синагоги завсїгди сторонить.

На пів він Жид, на пів Християнин,
 Саджає сумнів на престолі віри!..
 Колиж припадком він пізнав Манасу,
 Вмотав Юдиту — не в любови сїти,
 Лиш в лябирінт думок зневіри.
 Тепер Юдита чує висшою себе,
 Гордить людьми і сьвітом і собою.
 Так щож робить, бери її, як є,
 А змінить ся, як буде вже твоєю..

ЙОХАЙ.

О, подив жєнщини — значить любов!
 Кого вже висше ставить, — того й любить.
 Не хочу в тїни другого стояти,
 Хотяй булаб-се й слави тїнь! Манасе
 М'який сам і без волї чоловік,
 А ви, коли такої гадки, —
 Тож йдїть, скликайте всю рїдню на раду,
 Усїх швагрів, тїток — берїть Акости
 За жениха.

СІЛЬВА.

Ти за горячо судиш!

ЙОХАЙ.

Коли він вам милїйший є в родинї —
 Берїть его!

СІЛЬВА.

Куди зайшов, мїй сину,
 Сеж мїй противник!

ЙОХАЙ.

Ваш противник?

СІЛЬВА.

І ворогам я лиха не бажаю,
 Нехай про мене й гараздують. Але
 Не хочу їм до щастя помагати,
 А вжеж цілком: приймати їх в родину...
 Днів кілька тому появилась книжка
 Акости, де софістикою він
 Звалити хоче правди сі важні,
 Що в справі віри я доказував.
 З учителем воює ученик!
 Ся книга ділить від жидів его,
 Від віри ділить, ділить і від мене!

ЙОХАЙ.

Тож ми зберім всі сили против него!
 Люблю Юдиту, так, я чую се
 Тепер ще більше, чим давно коли.
 Однак перед ніким я не понижусь.
 Для мене встид за те просить, до чого
 Я маю повне право. Прощу, Сільва!
 Ви будьте товмачем душі моєї,
 Промовте! Сам за себе я за гордий
 Вставляти ся. От, вже смеркає, може
 Спочати схочете по труді дня...

СІЛЬВА.

Відходиш, після слів таких? Скажи
 Ще більше дещо про Юдиту зміну.

входить слуга.

Чого? — до *Йохая*: На хвильку!

до слуги:

Чи хто з хорих може?

СЦЕНА II.

Слуга, попередні, Уриєль Акоста.

СЛУГА.

Прибув ваш ученик з давніших літ.
Бажає кілька слів... я знаю, він
Любимець ваш, — тож я пустив єго.
пропускає.

ЙОХАЙ

на стороні.

Він сам!

СІЛЬВА.

Акоста?

УРИЄЛЬ.

Черевив вам, Сільва?
тяжка павза.

СІЛЬВА.

До лікаря приходиш?... Так витай,
Лікар і ворога не відпихає.

УРИЄЛЬ.

Де Сільва, ворога? Учителя
Хотів я попрощати на розстаня.

ЙОХАЙ

до себе.

Він їде?

СІЛЬВА.

Знаєтесь? Купець Бен-Йохай!

УРИЄЛЬ.

Ми знаєм ся..

ЙОХАЙ.

Не можу дати віри:
Ви хочете наш Амстердам покинуть?

УРИЄЛЬ.

Звідкіля ви прийшли, туди я йду,
Та зараз завтра, нім ще сонце встане.
Я хочу ширший сьвіт, людий побачить.
А що рад кождому, кого любив,
Сказати перед відїздом: »пращай«,
То і до вас прийшов, Де Сільва. Тут
Моя рука.

СІЛЬВА

відсуваєсь.

Сю руку, що те все,
Що я кровавим потом дослідив,
Як перестояле лікарство геть,
За двері виляля?

УРИЄЛЬ.

Де Сільва, я

До лікаря в сій хвили не приходжу,
До вченого Де Сільви я прийшов.
Колиж я не здоров в думках моїх —
Про що не можу мати певности, —
То ліку ви не знаєте на те...
Нехай дух сам у собі знайде силу.

СІЛЬВА.

Колись сидів ти при моїх ногах,
І думати від мене научив ся,
А в письмах ти збивавш вчителя?

УРИЄЛЬ.

Дивуюсь! Можна думати навчитись?
 Чи є учителі та ученики
 У найвисших науках, там де думка,
 Як цвіт із крови Аякса, так мусить
 Зродити ся сама у нашім нутрі?
 Стару науку нашу, що оперта
 На письмах трохи, трохи на традиції,
 Та на сьвятих і сьвітеских книгах,
 Я хочу роз'яснить промінем розуму.
 Не кажу прецінь, що найшов вже правду,
 Яку мені усяк признати мусить;
 Я лиш писав, що мозок мій диктує:
 Моя несьвідомість те говорила,
 Моє засліпленє те виділо,
 І глухота те чула — моя власна.
 Се власні переконання мої, —
 Я вірю в них, й мені повірять другі!

СІЛЬВА.

Так явно перейди в табор Христян.

УРИЄЛЬ.

Де Сільва!

СІЛЬВА.

Боже вибач, що ти Жид,
 А висьмівавш прівітцівску віру!
 Всі честні й благородні піднялись
 Супротив того, що ти написав.
 Бо Синагогу з догмами сьвятими
 Повинен кожній сьвято шанувати!
 Чи ж воля молода на те нам дана,

Щоби як-раз тепер, коли втеклисьмо
Від смерти з рук фанатиків, тепер,
Коли кадило мірри зносить ся до Бога
Свобідно в хмари, без страху і зради, —
Те руйновати, що батьки держали,
Що люду нашому в тяжкій недоли
Во віки буде якором надії?
Ні, ні, ніколи! Хотьби власний дотеп,
Хотяй мені зарозумілий розум
Сказав би: «се лиш порохно мертве» —
Так, Боже поможи мені, я таки
Старав би ся охоронити віру,
Держатись вірно дорогої мрії!
Бо і слугу старого не покинем
В дни щастя, перебувши горе з ним.

УРИЄЛЬ.

За що вас поважаю, то за серце.
Прудкі в любови і в ненависти,
Змиваєте шляхотністю сей блуд.
Ви ледво переглянули моє письмо,
Тож прочитайте пильно, не спускайтесь
На те, що ваші... хорі вам говорять.
Я в мирнім намірі прийшов, Де Сільва:
Не міряти ся з упередженєм,
З хитливим учутєм Де Сільви,
Чи з думкою! — Се ж не ціла вже думка,
Ціле чутє, се ще неясний сумерк,
От як тепер: ні день, ні ніч на небі! —
Прийшов сумирно попрощатись, Сільва,
З волосем білим... Будь здоровий, дядьку!
Я чую, що ми бачим ся в останне.

Уриель Акоста.

2

ЙОХАЙ.

Даруйте Уриєль, що я займу
Тут слово, хоть не прошений ніким.
Сли в вашій подорожи я би зміг
Служити вам знакомствами....

УРИЄЛЬ.

Спаси Біг!

ЙОХАЙ.

Розкажіть лиш, прошу: сли ідете
В Париж, так лист від нашої родини
Отворить вам палати, а коли
Льондонський сьвіт...

УРИЄЛЬ.

Я тягну на полудне,
Відай в Німеччину. Гайдельберг
Знакомий вам? В самотній там долині,
При жерелі я буду розмовляти
З травицею, з цвітками та спорити
З пірястими лісними мешканцями.

ЙОХАЙ

(на стороні).

Я віддихнув!

СІЛЬВА.

Юдиту покидавш?

УРИЄЛЬ.

Юдиту? Звідки питанє?

СІЛЬВА.

Она-ж

Перенялась наукою від тебе!

УРИЄЛЬ.

Буде тепер учити ся від сьвіта.

СІЛЬВА.

Для жєнщини найкрасша се наука.
Спитай, — чи так, — того, що стане мужем
Твоєї учениці.

УРИЄЛЬ.

Нї, Бен Йохай!

І для богатих скромність чеснотою.
Згасїть усї сьвїчки, що для вистави
На весїлю хотїли запалити.
Не для Юдити те, що марне сьвїтить,
Не треба їй посуду з золота,
Нї срібла до їди і нашитку.
Хотїй зросла в богацтві свого батька,
Навчила ся чим небудь обходитись.
Я вчив: собі самому вистарчати!

забувшись:

Колиж ти так счочеш здивувати
Єї в своїм золотоверхім домі
Сказочними розкошами житя —
Вна гідна того! Як той ясний ангел
Зїйшла з небес — земля її не зродила.
Се чистий скарб, закопаний між вами,
Се херувим, що захотїв по людски
Преоблечись, щоб' жити разом з нами.
Не дотикай єї захланною
Рукою, що згортала золото,
Молись до неї, Йохай, приближай ся
Як до сьвятої. — Ох, пустїть мене,

*

Бо згадка того, що я вам лишаю,
Затроює послідні хвилі. Тож прощайте!
хоче відійти.

Третий вихід.

*Два слуги з синагоги з горючими свічками, Де
Сантос з книгою. Попередні.*

САНТОС.

Акоста?

СІЛЬВА.

Рабін Сантос?

ЙОХАЙ.

Чудний похід!

САНТОС.

Лишись Акоста, щоби сам почув,
Чого мене до Сільви тут прислали.

СІЛЬВА.

Чи вас прислали? Раббі ті свічки?!

САНТОС.

Дивуєш ся, Де Сільва? Сі свічки
У білу днину, се Акости розум,
Що хоче затемнить Обявленє.

УРИЄЛЬ.

Ви дві свічки рівняєте до сонця?
По що мене? Що маю тут почути?

САНТОС.

Сю книгу присилає Синагога
До вас з довірем, Сільва, яко знавця
Так віри, як єї святих жерел.

Ви маєте, велить цілий кагал,
 Сю книгу оцінити по сумліню,
 Не по засадам філософії —
 Ні! Оцініть лише, чи се письмо
 У згоді з вірою жидівскою,
 Чи той, хто зваживсь написати се,
 Ще може зватись сином Якова
 Та дожди́ть Обітницї сьвятої.

СІЛЬВА.

Сам послух честю є, а честь такого
 Порученя є славою для мене.

САНТОС.

Сли автора душа до сих сьвічок
 Подібна, — хоче знати Синагоги
 Начальство, чи ще довше має блимати
 Нечистим сьвітлом в сьвічнику громади.
 Тут є ся книга. Рада з трьох бажав
 До днів сімох рішити справу. Тож
 Сли хочете ваш осуд нам подати,
 Прийміть і посьвідчіть двома словами.

Сільва отвирав книгу та перелякав ся.

УРИЄЛЬ.

Скажіть, Де Сільва, виявіть свобідно:
 Се я, якому ваш сліпий фанатизм
 Наваживсь загасить огонь ума!

СІЛЬВА.

Акоста, я тебе судити мушу!

САНТОС.

Оставьте співчутє. Для вас є книга
 Мірилом суду — автора не знайте.

СІЛЬВА

до Сантоса.

Вступіть сюди. Два вірші вам поручать,
Що я одержав книгу й приказ.

до Акоста:

Акоста! Чоловік дрежить на згадку,
Чи він собі pomoже, чи зашкодить,
Коли судьба прихильна дасть рішати
Єму самому долею своєю!

О скільки тяжше бути провідінем
Чужої долі, заступати мудрість
Найвисшого суді, самому стати
Незмінною судьбою другому!

Акоста, прикро серцю, що як-раз
Звернув ся против тебе голос народа,
Бо він для нас є голосом Єгови.

Сю книгу присилає люд жидівський, —
Я опію ї по талмуді твояй.

Йде до комнати з Сантосом. Слуги за ними.

ЙОХАЙ.

Акоста, вас трінуло се? Нема
Жури! В далеких сторонах зникають
В віддаленю воді, як у хмарі!
Звичаї й бесіда звучать там
Людий стягом відміннем. Там те все
Що тут не ставсь, що вам донесуть
Хиба листовно, буде видаватись
Як казка-байка, що вас не дотичить.
Пращайте! Бодро в путь свою снішіть!

Відходить.

УРИЄЛЬ.

Гадаєш, що тепер себе заточу
В далекий сьвіт, щоби тобі вгодити?
Що я вже раз схибнувсь, щоб ощадити
Собі й Юдиті боротьбу любови,
Втікати маю перед спором думки?
Ошиб ся ти! Хто хоче правду зріти,
Свою відвагу мусить насталити
Довірем в силу, що вливає правда!
Не можу я борби ума покинуть
Я тут останусь, хоть най серця гинуть.

Конець першої дії.

ДРУГА ДІЯ.

Огород Манаси. В глибині тераса, прикрашена диванами; до неї веде кілька сходів.

Перший вихід.

Манасе з карткою в руці, Симеон.

МАНАСЕ.

Се не можливе! Він не сьміє бути!
Де Сільва і Бен Йохай і Ван Ембден,
Де Кастро — добре, але се імя...

СИМЕОН.

Донька вписала власною рукою...

МАНАСЕ.

Хиба не знає, що на нїм тяжить?

СИМЕОН.

Надходить. Най розкаже вам сама.

Другий вихід.

Юдита — Манасе.

ЮДИТА.

Здорові батьку! Справді довгий час
Ви кажете чекати нам на себе,
Заким стрясете в нашій затиши
Сей порох біжевий з сапог своїх.

МАНАСЕ.

Коли і тут журба мене витас..

ЮДИТА.

Чи ж я вам не прибрала всьо сьвяточно,
Як на останку тижня любите?
Не запросила гостей, як звичайно?

МАНАСЕ.

Як ти могла Акосту запросити?

ЮДИТА.

Він жеж від тижня вже не був у нас.

МАНАСЕ.

Чи знавш, що єму проклятьє грозить?

ЮДИТА.

Для того власне я єго просила.

МАНАСЕ.

Всі ним цурають ся!

ЮДИТА.

А ми приймемо.

МАНАСЕ.

Ні, він не прийде! Надіюсь, чей знає,
Що сї запросини сьвідчать лише
Про нашу чемність; про єго вважливість
Сьвідчити ме, що прошений не прийде.

ЮДИТА.

Ов, від коли ти батьку став такий побожний?
Приятель штуки, правовірним жидом?

показує на статуї.

Чи Ілія святий і всі пророки
 Не знищили би тих чужих богів,
 Що заборонює закон? Манасе
 Не мав би сили, так, як образи
 І різьби, боронити чоловіка?

МАНАСЕ.

Всі знають погляди мої вільні.
 І що Манасу Вандерстрата
 Не бачать в день примиреня в покутній
 Сорочці — тим я завше гордив ся.
 Не відпираюсь: вже давно належу
 До віри вольнодумців, що прийняли
 З наук Мойсея, Сократа, Христа,
 Що ліпшого неішли у сих скарбницях.
 Та иньша річ, коли хто бере ся
 З пересудом, що вічну має силу
 Між народом: тоді я приступаю
 До віри загалу, тоді не можу
 Звільняти ся від виїшних обовязків.

ЮДИТА.

Годить ся підпирати штукарів
 Та з ляку уникать мислителя?

МАНАСЕ.

Я чув, Юдито, що Акости побут
 У нашім домі люди зле толкують.
 У мене два понятя дорогі:
 Одно: се особиста свобода,
 Щоб власну волю мати в власній хаті,
 Домашне щасте мирного свокою —
 У другім я підчиненві тій силі,

Що звуть основами порядку й власти.
Їх стійности цілком не розбираю:
Вони існують, тож числом ся з ними.

ЮДИТА

з фанією:

Життя й наука — се дві ріжні річи?

МАНАСЕ.

Я знаю вимоги життя й тому
Не радо слухаю наук від тебе,
Ані від Сільви, як ось нині рано.
Ти з Йохаєм заручена сьвяточно,
Тож після нашого звичаю треба,
Щоб в крузі свояків вас за столом
Всі нині виділи обоє разом.

ЮДИТА.

Така комедия?

МАНАСЕ

поважно:

Ще нині збудесь!

ЮДИТА.

Як, отче?

МАНАСЕ.

Тихо! Знаю, що тобі
Не видає ся Йохай, як герой
В весільній пісні, — але мудрість жизни
Наказує, щоб сьвіт побачив вас
Як наречених, як люблячу пару, —
А ви самі вже з серцем розчисліть ся.

ЮДИТА.

Гадаєте, що сей рахунок легкий,
Що дасть провіритись як »розхід й прихід?«

МАНАСЕ.

Досить! Акоста на обід не прийде.
Заказую се в найострійшій тоні.
Не приводи мене до гніву! Знаєш,
Що я не рад берусь за строгі міри.

Відходить.

Третій вихід.

ЮДИТА

сама.

О, зимний розуме! Не можу я
Тебе понять, ні в груди мою вщипити!
Чи стане сил мені лицем хитрити
Любови усміх, де ненависть чую,
Ненавидіти — де з любови горю?
Іде! Се він. Вже отвирає браму,
Поспішними ступає ступінями,
А цвіти мов витають радо друга.
Лиш я стою холодна, мов з мармуру!
Що здержує мене, що не пригорнусь
Єму до груди міцно, щиро, довго,
Щоб чув, як бєсь з любови до него серце.
Чому з тим криюсь зі страху і стиду?
Позбутись мушу нерішучости,
Що ділить наші очи, уста й серце.
Лиш сьмілим вчинком я здобуду право
Для нашої любови — та чомуж
Дріжу ціла, спускаю вяло очи...

Четвертий вихід.
УРИЄЛЬ. — ЮДИТА.

УРИЄЛЬ.

Прийшов товаришко, як ви бажали, —
В тій думці, що нікого не застану.

ЮДИТА.

Прийшли лише тому, що я бажала!
Деж ви ховали ся? Чому втікаєте,
Про Бога, в сі тяжкі часи вражди!
Чого про вас я тут не чула?!

УРИЄЛЬ.

Про спір мій з синагогою вже чули?

ЮДИТА.

Юдиту не обходить синагога,
Лиш те, що Уриєль хотів втечи!
Чи правда се, щоб ви могли жестоко
На завсїгди покинути мене?

УРИЄЛЬ.

Лишіть сердечну мову, будьте зимні.
Для жінки Йохая годить ся так!
Так мусить бути, мимо сльоз і жалів —
Тож не ятріть заскорупілих ран.

ЮДИТА.

Про втечу і не згадуйте.

УРИЄЛЬ.

Юдито!

ЮДИТА.

Гиджусь трусливим словом з ваших уст.

УРИЄЛЬ.

Ви-ж знаєте: у нас рядить родина!
 Як хоче батько, так дитина мусить.
 Окови, що з разу мов з стали, стануть
 З часом для вас рожевими вінками!
 Я знаю, що в життю сім мов в теплярни...

ЮДИТА.

Кажіть таке Акоста, як самотно
 Йдучи, холодні сумніви несе.
 Та не кажіть, ось тут, при сім столі,
 Де вляли в груди мою тепло життя.
 Забули вже сю бесідку тихеньку,
 Де в затиши ви про війни, про чвари
 Всесвітньої історії викладали?
 О, Уриєль, сеж той самий зільник,
 Де я при вашім рамени блукала,
 І вказувала ріжні зела вам,
 А ви їх ріст пояснювали й назви.
 Забули, як в огни, в склянних посудах
 Природу підчиняли своїй волі,
 Бо з кременя, з металю та з ростин
 Таємні сили добували? — Якто,
 А в вашій груди всьо було-б мертве?
 Чи там нічо вже з попелу не встане,
 Ні з стали іскра, ні з отруї лік?
 Ні, Уриєль, ви будовали перед
 Юдитою драбину мудрости
 До неба, а тепер, коли стою
 Високо у воздухах, в области
 Віднови духа, витягаєте
 Щеблі з під стіп? Не можу вже вернутись
 Назад, з низьким та буденним убутись.

УРИЄЛЬ.

Чим ми були для себе на левадах,
 Записано горячими слезами.
 Однак так не повинно бути; жар
 Сліпої пристрасти нам не годить ся.
 Коли би ми книжками не занялись
 Були, та не про зорі і вселенну,
 Про те, що нас дотичить, розмавляли, —
 Буть може, що горяча нетерплячка
 Давлених гонів бунт би підняла.
 Однак нехай сам Бог мене хоронить,
 Щоб я не видержавши болю страти,
 Завів Юдиту на розстайну стежку
 Й сказав жестоко: Мусиш вибирати,
 Чи стать моею, чи самій вмирати.
 На мені висить вже проклятьє церкви,
 Що прожене мене у безвісти.
 Проклятого не мож любити безкарно!
 Хотяй для мене честю сей проклін,
 Не стягну я на вас страшної клятви.

ЮДИТА.

Акоста, чи народ найшляхотнійших,
 Найліпших мігби виключити з роду?

УРИЄЛЬ.

Та прецінь станесь так! В останній раз
 Юдито,

бере за руку:

Прощай!

Увидівши Йохая:

Бен Йохай тут?

І гостей повно? (до Юдити) Чи се ваше діло?

Що робите, Юдито, се не честь
А упокоренє для мене від людей!

ПЯТИЙ ВИХІД.

Йохай, убраний святочно, придивляєсь від хвилі на терасі; Попередні, потім Де Сільва, гості, Манасе.

ЙОХАЙ.

Здавсь, пращаєтесь на вічний час,
Бо всюди вас я бачу на пращаню!
Я певний був, що ви вже в Гейдельберзі
Вчите там птахів мислити, Акоста.

ЮДИТА.

На те ще час. Бо тут ще в Амстердамі
Потрібний розум вистроєним павам.
Веде під руку опираючого ся Уриєля до кімнати.

ЙОХАЙ

сам.

В останний раз мене ти обидила!
Яка солодка месть, що доля нам
Без труду підготувить. — Повела
Проклятого шалена!

МАНАСЕ

на терасі.

Непростима

Зухвалість!

СІЛЬВА.

Терпеливо!

МАНАСЕ.

Зробила се,
Що я так строго наказав!

СІЛЬВА.

Міркуйтесь,
Він гостем в вашім домі, шваґре. Ще
Не засудив єго найвисший суд.

МАНАСЕ.

Товарискі звичаї виключають
Вже на підставі обжалованя,
Не треба їм аж вироку судї.

Іде до комнати.

ЙОХАЙ

до Сільви.

Мене аж див бере; чи ви змінили
Свій суд?

СІЛЬВА.

Чи має хто найменше право
Випереджати вирок сѹду?

ЙОХАЙ.

Що,
Так каже Сільва, що сам викляв книгу?

СІЛЬВА.

Чи я на майданї міскім прилюдно
Оголосив, що викляв?

ЙОХАЙ.

Сільва, знаєм
Усеї, що рада осуд ваш дістала,
А він звучить, що: »автор не є жидом!«

Уриель Акоста.

СІЛЬВА.

Чи се ще засуд, треба зрозуміти...

ЙОХАЙ.

Що стоїте за ним, се розумієм!

СІЛЬВА.

Єго я не бороню, але прецінь
 Мені здав ся, мов я сам змінив ся.
 Ой, як те серце людске настроєне
 Богато в тони й склади ріжнородні:
 Як сей інструмент, де здав ся нам,
 Що вже послідний скарб добув штукар
 З криївки тих звучних мельодий,
 Вітхнений музик дальше й дальше
 Несе незнані пісни з глубини
 Невичерпаної скарбниці! — Слухай,
 Що діялось при оцінці зі мною.

ЙОХАЙ

до себе.

Що я почую?

СІЛЬВА.

Так, Бен Йохай!

Коли замкнув ся з книжкою в комнаті
 І в тихій самотині я читав,
 Читав за параграфом параграф, —
 Не знаю як, — та не одно в тій книзі
 До глубини порушило мене.
 Богато мислий відгомоном в мені
 Тронуло найвіжнійші струни духа.
 Я чув в душі: не сьмієш ти, Де Сільва,
 Сьвященикам оставить вольнодумця,

Попам філзофа на суд-поталу!
 І радо бувби я вписав до тори
 Та до талмуду дещо, що зможежи
 Блудного й недоведеного я найшов
 Обдуманим основно в сім письмі,
 Однак тому, що там нема того,
 А я прирік по торі і талмуді
 Єго судить, тож написав на книзі
 Три слова тільки: »автор не є жидом«.

ЙОХАЙ.

Не жидом? Се двозначний суд!

СІЛЬВА.

О, ні,

Коли він жид, то се страшний є засуд.
 Та чиж він жид? Чи потребує перед
 Проклоном, перед переслідуванем
 Корить своє чоло? Ні, сли хоче, має
 Акоста право бути Християнином.

ЙОХАЙ.

Сільва?

СІЛЬВА.

Тогди твоя буде Юдита.

ЙОХАЙ.

Чи справді? Уриєль Християнин?

СІЛЬВА.

Єго отець жив довго в Португалії
 В Христовій вірі. Єзуїти всіх
 Дітий в монастири виховували.
 Коли вони втекли до Амстердаму,

*

Вернулись до Мойсеевих законів —
 Чи Уриель також? Ёго в тім воля,
 Чи схоче Християнином звати ся.

ЙОХАЙ.

Тогди пропав на віки для Юдити?

СІЛЬВА.

Для неї він пропав, коли вратуєм
 Ёго від суду й кари Синагоги.
 Ходім сюди, на сю тїнисту стежку...
 Я чув, що вже про побут Уриеля
 У Вандерстрата знають в Синагозі.
 Де Сантос прийде тут з проклоном церкви.
 Тогди ти перед сим страшним післанцем
 Відважно виступи — я лишусь з боку, —
 Й скажи: Акоста, ти Християнин!
 Юдита Християнкою не стане,
 Тож тим звільниш себе від суперництва,
 А знов мене, як вченого, звільниш
 Встидатись перед Плятоном; бо хоть
 Не вірю в те, що він доказує,
 Однак цїню ёго за аргументи.

Віддаляють ся.

Семий вихід.

Манасе і гості сходять через терасу.

МАНАСЕ.

Що чую, ждуть сьвященики на брамі?
 Де Сантос з ними? Честь рідка для дому.

УРИЄЛЬ.

Они!

ЮДИТА

до Уриєля.

Ви що? Глядіть відважно й прямо.
 Де є Де Сільва? Чом музики стали?
 Утніть весело, най душа радіє!
 Чи може вітер в середині такту
 Перевернув вам ноти?

УРИЄЛЬ.

Там дивіть ся:

Прийшли з рогами барана рабінні.

Пострах між всіма.

Осьмий вихід.

*Рабін Сантос з чотирма рабіними — трублять
 опісля Йохай і де Сільва.*

МАНАСЕ.

Се знак проклятя! і як-раз в моім
 Сумирнім закутку?

САНТОС

торжественно.

Баранячі

Витають роги вас. Най Авраам,
 Що свого сина Богу дав на жертву,
 Згадаєсь вам: Як Господь Саваофт
 Сказав: за сина жертвуй баранця,
 Що біля тебе замотавсь рогами
 В галузи корчика. А Авраам
 Протяв дитяти своєму мотузки,
 І жертвував звіря за свого сина.
 Хто визнає з вас віру Адоная,
 Сей відступи ся, — Бог не хоче жертви

Потомків Авраама, — ти Акоста
Остань ся сам!

Всі крім Юдити відступають.

А Вандерстрата дочка?...

Чи ти не віриш в Бога Адоная?

Юдита відступає поволи.

УРИЄЛЬ.

Ах і она! Сліпий пересуд тягне
Могучо!

до Сантоса:

Думаєш, що на Сінаю

Стоїш? Чи сам Мойсей тобі дав слово?

Хто уділив вам власти проклинати?

САНТОС.

Коли ти жид, повинен знати: Бог.

ЙОХАЙ

виступає:

Панове, що тут дієсь? Як Де Сантос,

Чи хочеш для Жидів скоїть нещастя?

Ми маєм вправді право в Амстердамі

Судити по законі і сьвятім

Звичаю нашім в лоні Синагоги,

Однак лише жидів. — Акоста-ж є

Християнин!

ВСІ.

Християнин?

ЮДИТА.

О Боже!

ЙОХАЙ.

До Християнина ми не маєм права!

ЮДИТА.

Єго спасенє є для мене смертю.

САНТОС.

Сли Уриєль Акоста Християнин, —

Мовчать мої уста

благословить нарід.

Благослови

Рід Авраамів Господи!

УРИЄЛЬ.

Хто сьміє

Вступати ся за мною?

ЙОХАЙ.

Ваш отець

Відрік ся в Португалії з цілою

Родиною від віри праотців.

Доселі жадним церемоніялом

Ви не вернулись до пня Якова —

Ви Християнин!... Для нас велика честь,

Що ви в жидівскім домі гостите.

УРИЄЛЬ.

Я Християнин? Ти хочеш з мене кпоти,

Указуючи фіртку виходу?

Дитятем ще я вчивсь закон, аж нагле

Крестять нас. Не сьвященик в сьвітлих ризах

Нас навертав: вітця небіщика

І матір і сестер й братів. Не вчили

Нас притчий християнських, не купили

Нас золотом: за кума був нам кат

Апостол інквізиції і стричка!

Попри костир ходили ми до школи,
До християнської сім літ і вчились...
Коли би страх міг дати віру в Бога,
Ми стали-б справді Християнами.
Однак він родить лиш злобу й ненависть!
При олтари я мусів в білій свиті
Кадильницю носити, то на хорах
Сьпівати хвалу Божу, а у школі
Учив ся християнської науки.
І я щаслив, що навчив ся більше
Чогось у них, як ось найшов в талмуді.
Чим я тепер є, тим я став тогди,
Будучи християнським неофітом.
В науки струях я почав купатись,
Як вільний чоловік, лучити працю
Свою до тканки загалу. Воздух
Став мій і теплий сонця луч. І зелень
Дуброви веселила вольне око.
Що всі любили, сьмів і я любити;
Чого боялись, так і я бояв ся.
І кождий живчик твору славного
І кождий чув я віддих людскости
Разом з всіма в своїм свобіднім серцю.
Я Португальцем став, мав вітчину!...
Та ми пішли за нашими братами,
Пересилились в Амстердам усі.
Аж тут почули ми правдиву вільність.
Усяк старавсь очистити ся з води
Хрещеної, як з бруду. Так зробив
Отець, так і сини зробили квапно,
Так само й мати — всі жидами стали.
Чи я також, що молодцем прийшов

До Амстердаму? Чи я схочу нині
 Сьвятого Гавриїла, як мене
 Хрестили, замінять на Уриєля —
 Мені свобідно! Кажу вам отверто,
 Що радшеб' я пристав до загалу,
 Та плив би вольни : у всесвітній струї...
 Що так не зроблю — не слідить для чого.
 Що витиснуло Йосифови сльози,
 Коли братів вглядів, що продали
 Єго — любови сльози із очий?
 Що нас держить, хотяй погорду чуєм
 До сих звичаїв, що зі сходу з нами
 Заволікли ся? Ми мов брата разом
 Жиемо, хоть ненавидим себе, —
 Бо честь народна вяже нас в громадї.
 Лиш честю з'обовязаний і я вам.
 Колиж вас уважають за людей
 Тут в Амстердамі, то таки як дикі
 У лісі звіри мусите ховатись,
 Лякаючись могучих Християн.
 Бо леда підозріне — вже вас гонять,
 І діти Агасвера мусять знов
 Блукать, блукать, блукать без випочинку.
 А що не хочу Християнином в тіни
 Лежати на траві, коли ви дальше
 Потягнете у поросї дороги,
 Лиш так терпіти, як ви всі —
 Тож прокляїть мене! Бо я є жидом!

САНТОС.

Коли ти жид, щоби нас висьмівати,
 То краще вже остань ся Гавриїлом.

Письмо, що ти писав, пожер огонь,
 Ти сам засуджений на виклять.
 Молитва з твого рота піде в безвість!
 Твій віддих є заразою для других,
 Отруєю твій взір! Гостець і неміч
 Посьміховище зроблять з твого тіла!
 Се клятва, що зависла вже на тобі.
 Деб' не запукав ти в своїм скитаню,
 Тобі відчинить двері ворог! А коли
 Тебе хвороба зможе, трутину
 За лік дадуть тобі! Скінчиш нікчемно,
 Як пес в рові, на захід головою!

ВСІ.

О, горе!

УРИЄЛЬ.

Не за себе, а за вас
 Мені аж лячно, що таким проклоном
 Ви хочете подобати ся Богу!

САНТОС.

Сліпцем шукай дороги коло плота,
 А той проклят, хто дасть тобі костур!
 А впадеш, най отворить ся земля
 І поглотить тебе, як сатану!

ВСІ.

О горе!

САНТОС.

Церков викляла тебе
 І тіло, що тебе зродило!

УРИЄЛЬ.

Мати!

САНТОС.

Проклін на друга, що тобі ще вірний,
Проклін на тих, що чують ся з тобою
Ще кривними! Хто зблизить ся до тебе,
Кого доторкнеш ся — мертвим упаде!
Будеш жадний любови, а ніколи
Тебе жіноче не полюбить серце!

ЮДИТА.

Не правда, Раббі!

МАНАСЕ.

Очайдушна!

СІЛЬВА.

Иохай,

Геть відведіть єї.

ЙОХАЙ.

Ти зраднице!

ЮДИТА.

Я зраджую себе і вас. Бо зрада
Супроти вас є вірністю для неба.
Дивуйтесь, що проклін приносить щастє.
Не пострікайте сего, в що ми вірим,
Самі учіть ся тим богам молитись,
Вони правдиві, бо дивіть: я люблю!
кидаєсь до Уриєля.

САНТОС.

Єще одна прибула жертва кари.
Тут правовірний хвилі не остане.

Відходять.

ЙОХАЙ.

Небесні питання мені байдужні,
 Я виджу лиш, що людске: підлу зраду.
 Я вірю трошки і старим богам —
 Они дають нам найсолодше: пімсту!

МАНАСЕ.

Те всьо здає ся мовби прикрий сон.
 Як сї події до житя вцілити,
 Я сам не знаю та лишаю се
 Припадкови сліпому, що, здає ся,
 Найбільше править долею. Дитино,
 Схибнутись легко, завертути тяжко...
 Акоста, хоч проклятий, най останесь
 На нашій вільлі, доки сам захоче;
 Єго не відцурають ся ті музи.
 Миж в Амстердам повернемо з тобою
 Про людске око і спокій жидівства!
 Що дальше, — в смутку будем розважати.

Відходить.

ЮДИТА.

Так ти став мій! І правдою здобутий.
 О так, тепер прилюдно до кохана
 Я вже признала ся. Ще треба тільки
 Позискати шляхотне серце батька...
 Я того Бога слухала, - як ти
 Учив, що з полуміни чувств говорить.
 На него надіймось!... ходи!
 Лише відвага здобува сьвіти!

Конець другої дії.

ТРЕТЯ ДІЯ.

Комната Вандерстрата, пристроєна образами і статуями;
стіл закинений книжками.

Перший вихід.

МАНАСЕ

сидить і рахув.

Від вітру й хвиль зависить моє щастє,
На них мої хиткі числа оперті!
Бо рубрики мої не суть стернами —
І найкрасші числа затопить буря.
Аж в пристани числити можеш певно.

Проходить ся, бере иньшу книжку в руки.

Раднійш читаю сей малпй цїнник,
Де всякі твори штуки, водотриски,
Урядження будівель величавих
Зіставлені в порядку — вибирай
Лиш та купуй по поданій цїні, —
Ой, лиш цїна для біржи за висока...
Як можна нарікати, що штукар
Цїну дав за високу на малюнок!
Чи можна образ по цїні купити?
Ми платимо на образї не фарбу,
Не полотно відай, ні тую працю,
Що він заняв, ні навіть генїя,
Що се зробив — бо генїй дав-би радше

Свій твір в дарунку, навіть без віддяки, —
 А платимо посіданє малюнку,
 Сю тиху, милу, радість з власности.
 І люди ще говорять про числа!

вертає до великої книги.

Однак, й мене вони тепер трівожать,
 Журбо моя тяжка! Колиб я знав...

Другий вихід.

ЮДИТА, МАНАСЕ, пізнійше СИМЕОН.

ЮДИТА.

Шукаю, батьку вас, — знайти не можу.
 Потонули цілком в своїх рахунках.
 На вид сумні...

МАНАСЕ.

На вид, чиж не на ділі?

ЮДИТА.

Ви жалусте певно сего, що
 Для мене до тепер вчинили — так?

МАНАСЕ.

Ладнати горе, знаєш се сама,
 Є нашим людским щастєм.

ЮДИТА.

Виклятого,

Що відцурались всі, що навіть дому
 Свої матери відвідати
 Не сьмів, стережете в своїй палаті
 Від фанатизму темної товпи!
 І сином кликати вго згодились.

Ви зимним торговельником на вид,
Панцир чисел вкриває вашу грудь,
Однак під ним товчесь горяче серце...

МАНАСЕ.

Ти перецінюєш мене, дитино.
Хоть для Акости, та не задля него
Я зважив ся на всьо. Бо признаюсь,
Що дух, який не може наломитись
До загалу, для мене є чужий.
Та він для тебе дорогий, єго
Ти вибрала, порвавши всякі вязи —
Не хочу тої сцени згадувать
Наново...

ЮДИТА.

Я нею ще ціла жию!

МАНАСЕ.

Сли Уриель відкличе, що писав, —
Хоть він убогий, я віддам за него
Мою дитину, що єго кохає.
Чому слабий я, знаєш...

ЮДИТА.

Задля мене:

Для серця батьківського; задля себе:
Для свої людяної вдачі.

СИМЕОН

входить.

Де Сільва присилають заповісти,
Що незабаром надійдуть сюди.

ЮДИТА.

Де Сільва?

МАНАСЕ.

Де є Уриель?

ЮДИТА.

Скриваєсь,

Як ви веліли, у кімнатах.

МАНАСЕ.

Перед

Де Сільвою? Таж він єму сприяє,
І хоть старий, шанує молодечу
Відвагу та завзяте. — Він стараєсь
Незгоду з синагогою затерти
І німсту Йохая обезсилити.
Заклич-но Уриеля.

ЮДИТА.

Ви стілько свідчите добродійств нам.
А чим я зможу вам віддячитись?

МАНАСЕ.

Поклич приятеля.

ЮДИТА.

Не будь для него
Зимнійшим, батьку, як ти в серцю чуєш!
Як любиш полет штуки, так его
Люби за лет думок і серця
відходить.

МАНАСЕ

бере назад головну книгу в руки.

Чи зможеш ти віддячитись? Не схочеш!
 Бо се завдало-б біль тобі. А дяка
 Не звикла жертвувать ся... Сільва йде.

Третий вихід.

МАНАСЕ. — ДЕ СІЛЬВА.

МАНАСЕ.

Де Сільва, дякую, що ви прийшли,
 Що трудите ся про гаразд родини.

Сільва хоче промовити, Манасе переривав.

Без скарги, Сільва, та без викидів,
 Найпаче без потішень, шваґре.

СІЛЬВА.

Вічно

Втікаєш перед смутком, чоловіче
 Дивний, й тому тебе він всюди найде.

МАНАСЕ.

Чи рада з трьох вже вислухала вас?

СІЛЬВА.

Як раз приходжу прямо з синагоґи.

МАНАСЕ.

Чи все готове вже до відклику?

Я хтів би, щоб ті справи скорше йшли,

Щоб в крові вірних жовч не розливаласьь,

Злоба не задубіла в забобонних.

СІЛЬВА.

Для них се справа віри, не забобон.

Урвєль Акоста.

МАНАСЕ.

І ворожня, що рие підо мною,
І зависть й месть, се також справа віри?
На біржи вже ніхто не поздоровить,
Жиди, я виджу добре, лиш шукають місця,
В котре би найлекше могли мені
Завдати смертоносний удар. Як
Зачнуть сукати сильця на купця,
То вже пропав!...

СІЛЬВА.

Терпцю лиш і надїї.

МАНАСЕ.

Терпцю й надїї там, де кожда хвилька
Мені ціле житє звалити може?
Коли на мене напосїв ся Йохай...

махнув рукою.

СІЛЬВА.

Я знаю...

МАНАСЕ.

Тож спішіть ся скоро, скоро!
Поговоріть з Акостою, скажіть
Єму, що має їм відкликати, щоби
Втишилась чернь, під'юджена попами.
Вже йду... Акості розтолкуйте добре!
Хотяй признайте, Сільва, так між нами:
Як се можливо бути старовірним?...
Як можна дослідом й наукою
Пересуди старинні потверджати?
Чи фільзофія така не мусить
Завести знова там, звідкиля вийшла?
Дитятем, правда, мож повірити,

Що через віру два а два дасть пять —
 Та цур тим фільзофам, що хотять
 Нам доказати сю велику тайну,
 Що два а два не штири, але пять!
 Даруйте, я купець, число богато
 Й часом прийде на ум такий рахунок
 Можливости і зрілого розсудку.

відходить.

СІЛЬВА.

Числами Бога хоче мірити!

Четвертий вихід.

УРИЄЛЬ з середини, ДЕ СІЛЬВА.

УРИЄЛЬ.

Се я, Де Сільва. Чи проклятий може
 До речника душ праведних зблизитись?

СІЛЬВА.

Акоста, найсвятійший обовязок
 Сповняєм часто тільки неохотно
 І проти волі. Признаю ся явно,
 Що засуд видав я не з легким серцем...

УРИЄЛЬ.

Я знаю. Ви мені й лишили вихід,
 Яким я лиш не хочу хіснуватись.

СІЛЬВА.

Я тішу ся, що чуєте з жидами,
 Хотяй причина того самолюбна:
 Не для Жидівства се, лиш для Юдити.
 Нехай! Витаю вас як свояка
 І тим раднійш даю вам руку,

*

Що через звязь родинну вас спасемо,
Талант могучий й славу Амстердаму.

УРИЄЛЬ.

Де тут можливість, — я не виджу Сільва.
Любови того ангела не можу,
Не сьмію приймати, бо не знаю
Я способу вї оборонити...

СІЛЬВА.

Та чейже, може! З ради трьох вертаю.
Засїданє було для вас прихильне.
Манаси Вандерстрата зата там
До акту повного примиреня
Не будуть строго приготовлювати!
На вас чекають, лиш ступайте сьміло
На улицї заказані та стукніть
Три рази в першу браму синагоги.
Не оглядайтесь на товпу народа!
По хвилі вас введуть до келії
Покути, перед рабіна рабінів,
Акібу, — се є постанова ради.

УРИЄЛЬ.

Я слухаю й не можу врозуміти...
Казали, щоб я привитав ся з вами —
І я прийшов. Про що ведете мову?

СІЛЬВА.

Про відклик ваш...

УРИЄЛЬ.

Про що, Де Сільва?

СІЛЬВА.

Чогож ви здивувались? Знаєте,
Що тільки відклик може знести клятву.

УРИЄЛЬ.

Відкликати? Чудний сей звук дροжить
В моїх устах несміло. Сільва, хто
Сказав вам прецінь, що я хочу бути
Увільнений від клятви синагоги?

СІЛЬВА.

Акосто! прошу вас, зберіть-же змисли.
Засліплєнє не є ще сила духа!
Віддать доньку за виклятого, булоб
Запертись імени жидівського.
Сего не може Вандерстрат вчинить!
Вкінци на довший побут тутки вам
Не дасть безпеки Амстердам цілий!
Християни нас боронять, а не вас.

УРИЄЛЬ.

Чи чули ви коли міць правди в серцю
Чи бачили сьвіт розуму, коли
Байдужно кажете мені: відклич!?

СІЛЬВА.

Покайтесь годить ся і герою...!

УРИЄЛЬ.

Він кає ся новим, геройским ділом.

СІЛЬВА.

Свій блуд признати, ще не понижає...

УРИЄЛЬ.

Для себе я зблудив, не для рабів.

СІЛЬВА.

Й не для сьвященика покаяє...

УРИЄЛЬ.

Коли для Бога, сам найду дорогу
До него.

СІЛЬВА.

От, що найгірше у вас:
Се ся чваньба на честь якусь свою,
Де о теорії розходить ся!
І сей блахман чи має переважить
Вагу Єгови справедливого?
Покута ваша хоть для неба йде,
Так вна потрібна для загального
Порядку і гармонії в громадї, —
Сьвященик є лиш посередником...
Возьміть цілу будівлю, несь загал, —
То що ви? Порошина проти всіх.

УРИЄЛЬ.

Для себе вистану за сьвіт цілий

СІЛЬВА.

Коли надуетесь...

УРИЄЛЬ.

Так само сьвіт
Також не більший, як велика нуля.

СІЛЬВА.

Чи ж ви свободні, або розум ваш?
Хоть дослідиш природу в сні зими,
І як відроджуєсь, як завмирає,
Хотяй наложиш скла на очи, що

Побачиш на Сатурні червачка, —
 Таки почувеш, що ми не свободні,
 Що живемо як части цілости,
 Вільні лишень в найконечнійших річах.
 Коби се, Уриєль, повняв твій дух!
 Тобі здаєсь, що маєш повне право,
 Коли провірив розумом своїм
 Батьків традицію тисячлітну, суд
 Свій видати на неї, сумнів свій
 Не закривати, що се може й блуд!
 Колиж сей блуд триває тисяч літ,
 І тисячі провів крізь життя страсти,
 А мільйони через гріб. А правда
 Твоя чи дала хоч одному щастя?
 На груди руку, Уриєль; тобі
 Самому ні!

УРИЄЛЬ.

Се може й правда, Сільва!
 Хиба і темний слушно називає
 Костур, що вів єго три тисяч літ,
 Своїм видючим, ясним, чистим оком?
 Сліпець шукає, мацає дручком,
 Для него той дручок є мовби оком.
 Нараз паде в темряву промінь сьвітла!
 Сліпець провидів, видить власним зором,
 І з подивом глядить на ясність сонця.
 Та сонця луч разить і дивно мріє;
 Що з дотику лиш знав сліпець,
 Тепер піймає духом. Вид нових
 Появ мішає інстинкт. Він
 Хватає за шкідливе, спотикаєсь...

Видюче око молоде не має
 Ще вправи, як костур від тисяч літ,
 Що темний, темно вказував сей сьвіт.
 Але тому, що правда повне щастє
 Не може зараз дати, що прозрілий
 Сліпець ще спотикавсь і паде,
 Тому він має називати може
 Незвичний вид на сьвіже, молоде,
 Нове житє — маною, або радість
 Провидженя свого — гріхом зловіщим?
 Хотяй би й як мене боліли очі
 Від совічних лучів, що я побачив —
 Ті болі правди... не відкличу, Сільва!

СІЛЬВА.

То йдіть своєю стежкою, проклін
 За вами. А Юдита другий раз
 Де Сантосу брехні вже не звдасть!
 Вона не схоче погубити батька,
 Щоб в вами утічи в ліси. Прощайте!

Спиняє ся.

При сім порівнаню за сліпоту,
 Я пригадав сліпую вашу матір.

Хоче іти — вертавсь.

Акоста! Звязь родинна вкоренилась
 Глибоко в наш народ. Давнїйше, правда,
 Нераз галузка відривала ся
 Від пня, як від Давида Абсальон.
 Однак пізнїйше, вже на вигнаню,
 Коли жидів гонили, рабували,
 Було для них потїхою, що діти
 Їх люблять, батько крне сила,

Що вірний брат стоїть за братом рідним,
 І тим кріпила ся любов та почессть
 До рідного огніска та родини.
 Пізнійше і на волі стереглись
 Жиди нарушить сї сьвятїї звязи,
 Не сьміли зачіпать пересудів
 Батьків, щоб дати волю забагам
 Своїм, і ждали не на повнолітність
 Свою — ні, аж до смерти родичів.
 Тодї аж мали волю й важились
 Піднести стяг своїх хотїнь і цїлій...
 Чи се лиш мрії суть для вас, Акоста,
 Чи вас не зрушить біль, недоля других?
 Манаси смуток, ні любов Юдити?
 Ні горе матери, ні жаль братів?
 О, розчисліть ся, що побідить в вас:
 Чи вірне серце, чи ваш дух свобідний?
 До дна душі слїдїть себе уважно,
 І те вчинїть, що буде благородно.

Пятий вихід.

Уриєль, пізнійше Симеон.

УРИЄЛЬ.

Чи правду більш цїнити, чи любов?
 Я знаю тисячі, що всю цїну
 Душі, шляхотність мисли, вітчину
 І віру жертвувалиб за один
 Цїлунок в уст Юдити, за вї любов,
 Палку, горячу, повну пожертвовань.
 І я люблю Юдиту. Але сам
 Собою я гордив би, наколиб
 Зітхав жалїбно мов пастир у казці,

Мов вистроєний театральний амант
 Тужив би я і розпливався як віск.
 Відкликать докази свої? Трусливо
 Завдять собі кривоприсягу? Ні!
 Бо переконанє є честю мужа,
 Булавою, котру не з княжих рук
 Одержав, але сам собі здобув.
 Бо переконанє, є мов прапор у бою:
 Хто впаде з ним, той не поляг неславно!
 Найнищий навіть, що зникає в гурті,
 Здобуде переконанєм шляхоцтво,
 А герб той сам собі плюгавить й нищить,
 Коли запре ся він свої думки.
 Хотяй мені шептав би в ухо голос:
 Певнійше каже серце, ніж твій розум,
 Чувство не помиляєсь так, як гадка —
 Не стану иньшим. Гордість пре у бій
 Мене, мов лицар верхівця до бєтви.
 Без постраху іду вперед, нема
 Для мене повороту звідси.
 Як я згрішив, то перед правдою,
 Перед попами не відкличу слова.

СИМЕОН

за сценою.

Ходіть сюди. Я панночку звіщу.

УРИЄЛЬ.

Чії се голоси? Хто йде сюди?
 На мене навіть глянуть жидови
 Не можна, щоб' не впав під клятву.

СИМЕОН

за сценою.

Сюди, сюди, лиш трохи зачекайте.

Отвирав двері.

УРИЄЛЬ.

О, вічний Боже! Що я виджу: мати!

Шестий вихід.

Естера, Рубен, Йоель, Уриєль.

РУБЕН.

Тут випіchnіть, мамуню!

ЕСТЕРА.

Чи вона прий. е?

ЙОЕЛЬ.

Я наказав, щоб Симеон не зрадив
Юдиті, що се ми прийшли до неї.

ЕСТЕРА.

Коби єї побачить!

УРИЄЛЬ

з чутом.

Мамо!

ЕСТЕРА

сердечно.

Сину!...

Се ти, мій Уриєль... рука твоя..

УРИЄЛЬ.

Чи можеш ще пізнати виклятого?

ЕСТЕРА

дотикав пальцями.

Твоє волосся, борода і лиця...
На лицьох сльози? Так се ти, мій сину?
Проклін нічого не змінив на тобі!

РУБЕН.

Ми, брате, до Юдити тут прийшли,
Мамуня хтіла би єї, що так
Тебе кохав без страху і ваганя,
Хотіла би свою доньку —

УРИЄЛЬ.

Побачить?

Коби могла ти бачити очима!

ЕСТЕРА.

Вона хороша, сину, але краща
Від чарів тіла, що таки зівянуть,
Єї безмірна любов, що в горю,
В нещастю вірною була тобі.

УРИЄЛЬ.

Ви знаєте вже все? Юдита хтіла
Відвідать вас, та я єї задержав,
Бо не судилось ні мені, ні вам
Свою звать сю ангельську істоту.

ЕСТЕРА.

Я знала се.

УРИЄЛЬ.

Ви звідки знали?

ЙОЕЛЬ.

Мати

Гадає, що проклін на перешкодї —
Про відклик ми не чули ще нічого...

РУБЕН.

А ще й тому прийшли ми, брате, що
Ми разом з мамою геть з Амстердаму
До Гаґи вивандруєм, щоби там
В чужинї поселитись стало.

УРИЄЛЬ.

Ви

До Гаґи? Як вам з темною возитись?

ЕСТЕРА.

Про мене!... В Газї я подумаю,
Що я ще в Амстердамі. Так нераз
Над беріг Тая звідси я думки несучу...

УРИЄЛЬ.

На що сих трудів? Пощо вандрувати?

ЙОЕЛЬ.

Даруй нам брате, але...

ЕСТЕРА.

Тихо, Йоель!...

РУБЕН.

Крамниця, що по батку ми держали,
Розцвилась скоро...

УРИЄЛЬ.

Ти сензлем став
І посередником на біржи.

РУБЕН.

Нині...

УРИЄЛЬ.

Вас переслідують за мене?

РУБЕН.

Так,

Бо чують, що тебе і твого духа
Проклін не досягає і не здержить.
Тож тим важкійше хочуть нам
Почути дати своєї власти силу.
Ой, давлять нас...

ЕСТЕРА.

Мене ні, сину, ні!

РУБЕН.

В свободнім діланю ми звязані,
Усі нас оминають, ~~не~~ говорять
До нас, лякають ся витатись з нами.
На торгівлю, на інтереса тут
Нема що дальше покладати надій,
Тому ось хочемо переселитись...

УРИЄЛЬ

до себе.

О Агасвери!

ЕСТЕРА.

Радо повандрую,
Нехай за море, лиш щоби з тобою
Так щож се з того, Уриєль! Приюту,
Ти між жидами не знайдеш і в Газі!...
Хоть перед смертю — думала собі —

Коли у тих, що видять, гаснуть очи,
 Мої сліпі провидять на останок,
 Щоби дітий побачить — та тебе
 При собі не найду, провидівши...

Уривль відвертаєсь.

Манасого донька дає нам ждати

ЙОЕЛЬ.

Хтось двері отворив.

РУБЕН.

Шелéще одіж.

Семий вихід.

Юдита — Попередні.

ЮДИТА.

Мене бажали видіти, панове ?

І ся старенька, темна дама з вами ?

Хвильку надумувсь.

Акоста, се є... — наша мати!

Кидав ся на коліна біля Естери.

ЕСТЕРА.

Ох,

Дай, ангеле, поцілувать чоло!

ЮДИТА.

Давно я вже бажала сего щастя,

Хотіла образ найліпшого сина

Знайти в лиці сьвятої матери.

ЕСТЕРА.

Хвали єго — люблю тебе за те!

ЮДИТА.

Колись будуть его хвалити всі
І подивляти.

ЕСТЕРА.

Як солодко слухать!
Коби хоть раз поглянути на тебе...
Чому не можу навіть перед смертю
Его оставить в спадщині тобі...

ЮДИТА.

Він мій вже, мій на віки!

ЕСТЕРА.

Ох, ніколи!

Ти батькова потіха на старі
Літа — не завдавай ему грижи,
Не утікай, я прошу, хоть се син мій любий.
Розпука батька затроїть любов
Твою і мужа.

ЮДИТА.

Ми втікати маєм?

Чи справді Уриель? Так ти не хочеш
Відкликати?

Глядить на него з розпукою.

Прости, о Боже, що

Я на землі хотіла нагородити
За сю любов мою, посвяту й вірність!

Паде до ніг матери.

УРИЄЛЬ.

Боре ся, бачучи розпуку родини.

О, правду, Сільва, ти сказав: Родина
Глибоко запустила в нас коріне...

ЮДИТА.

Він нас не любить, мамо!

УРИЄЛЬ.

В грудь мою

Ціляєте любовними стрілами!

Як звір ранений я кричав би з болю!

Ах, не просіть мене очима. Ваші

Гіренькі сльози щастем проти висхлих

Моїх зріниць з важкого болю...

Они мовчать, мовчать, лиш тихі стони

Могутнім криком прошибають душу.

Жадають неможливе, вижидають

На почин, що моїй рівнаєсь смерти.

Для серця маю духа посвятити,

А для любови переконанє?

О, гордосте; бунтуєш ся в грудях,

Потворо дика, скреготиш зубами?

Стань черваком! Ти чоловіче, звіре,

Зігни ся низше на діл, на діл.

Стань смирним в нищєтї своїй! Ох, страшно,

Ратунку перед поглядом любови!...

Цофав ся.

Ох, ті німі зріницї! Не вбивайте

Мене. Ох, темна мати, замкни очи!

Перемагає себе.

Ті очи!... Зроблю, зроблю, зроблю!

Вибігає хиткими кроками.

ЮДИТА.

Іде для матери...

Уриєль Акоста

5

ЕСТЕРА.

Для тебе доню

Пішов.

ЙОЕЛЬ.

Най Бог благословить сю хвилю,
Він йде відкликать.

ЕСТЕРА.

Ах, пустіть мене
Поцілувати. — Уривель, мій сину! —
Пустіть до него. Де ти, Уривель?
Хто може ворогом єго назвати?
Чи є де ліпший син? Ходіть, ходіть!
Кричати мемо серед улиці:
Се добрий син, він любить свою неньку!
Відходять за Уривельом.

ЮДИТА

при вікні.

Він на подвірю... ледво плащ надів,
Без шапки, гонить дико... завагав ся!
О Боже, завертаєсь... зупинив ся
На роздорожю: в право, чи на ліво...
Йде вже, прямо йде до синагоги.

Відступавсь від вікна.

Так нагло все? І може задля мене?
Так нагло, — може і за скоро, Боже!
Як він пожалує? Сама трівожусь.
Чи ж жінка є проклоном мужчині,
Що ще єго в раю зменьшила тілом?

Мрачні ті очи, якби умерлого...
Рука холодна... аж тремтів в колінах...

Кидаєсь до вікна.

Стривай, стривай, Акоста, завернись — за пізно!
Прости судьбо, коли я завинила.

Завіса.

Кінець третьої дії.

ЧЕТВЕРТА ДІЯ.

В БІЖНИЦІ.

Низькі сїни з входами на лїво і на право. На стїнах закон гебрійськими буквами. В глибинї занавіс, що передїляє сїни від внутра синагоги.

Перший вихід.

Сантос, Де Сільва, пізнійше Слуга.

СІЛЬВА.

Нїкого в тїм часї ще не впускали?

САНТОС.

Він сам сидить, бо так велить закон.
Коли запукав сам до синагоги,
То вжеж пізнав він видко палець Божий.

СІЛЬВА.

Камінем не метає палець Божий...

САНТОС.

Однак у гнїві народу пізнав,
До чого сам признатись не хотїв.
Безсильний, висьміяний та обдертий
Ував він на подвірю синагоги.
Тепер єго на самотї замкнули,
Відокремили від людий і сьвіта,

Щоб над гріхами розмішляв в спокою,
 Заким дістане відпуст і свободу.

СІЛЬВА

Коби одержав і одно і друге!
 Про слабість матери ви не казали
 Ёму?

САНТОС.

Брати хотіли видітись,
 Однак нещастє матери моглоб
 Ёго застрашить або розжалити.

СІЛЬВА.

Беликодушна осторожність!

САНТОТ.

Також

Юдита, ся поклонниця Ваала,
 Просила ся до него...

СІЛЬВА.

Й не пустили?

Весь Амстердам говорить зі страхом
 Про сей грізний упадок Вандерстрата.
 О, Йохай вмів ёму пізнати дати,
 Що зможе син могучої родини:
 Вмотав ёго в свої зрадливі сильця!
 Мій швагер вів посеред образів
 І парку тиху жизнь в рожевих мріях,
 Убитими стежками без жури,
 Стягав проценти тільки з капіталів.
 Нараз відкинений жених, як знавець
 У торговли, ёму підвів під него штуку.

В Лондоні та Венеції так роблять,
 Що хитро на одного всіх зворушать.
 Мій швагер впав — Бен Йоґай за Юдиту
 Не хоче мститись, він горить любовю,
 І хоче користати лиш з нагоди,
 Щоб в мирний спосіб загодитись з ними.
 Чи ж не пристати їй? Чи ж отягатись
 Від жертви задля батька? Чи ж не мусить
 Найтяжше перенести: нечесть зради
 Й любови біль — щоб сего ратувати,
 Що жить не мігби без своїх достатків?
 Те, що жадала від Акости для
 Братів і матери, сама те для
 Вітця вчинити мусить: відкликати!
 І все те затаїли перед ним?

САНТОС.

В часі покути зносини зі світом,
 Листовні навіть, строго зборонені.
Слуга приносить лист.

СЛУГА.

Письмо се до Акости Урибля.

САНТОС.

Ви знаєте, що він не може приймати.?

СЛУГА.

Брат Урибля, Рубен, се приніс
 І просить дуже, щоб сей лист віддати.

САНТОС.

Возьміть сей лист назад; не вільно вістки
 Зі світа допускати, де покута
 Приготовляє ся до покаяня.

СІЛЬВА.

Деж се написано: не допускати,
 Щоб тихий стон до него долетів?
 Не може знати Урибль про долю
 Юдити і Манаси Вандерстрата?
 Ви-ж знаєте, що він до відклику
 Рішив ся був як вірний наречений,
 Як син люблячий, а тепер причини
 Змінились, з за котрих упокорив ся!
 Що любка хоче висказати в розпуці,
 Що материнське серце перед смертю
 Переказати хоче синові, —
 Нечесно вам скривати перед ним.

САНТОС.

Вже йде старець Акіба, ось дивіть:
 Дев'ятьдесять літ строге сповнюванє
 Закона так держить вго! Акоста
 Одержить формуляр з рук рабіна
 Та буде відкликати. Віддаліть ся
 Тимчасом до сьвятині межі вірних. —
 За дві години він вже буде ваш.

СІЛЬВА.

Я йду, — та лиш ласкаво поводить ся
 З покутуючим, хоть би тільки з дяки,
 Що муж науки відкликом своїм
 Й прилюдною покутою підносить
 Значінє Синагоги і рабівів.
 Желаю вам, щоб всьо гаразд скінчили,
 Єго понизенєм себе не понизили.

Другий вихід.

*Рабін Акіба, старик; его провадять два рабіни.
Ван Ембден зі звитком пергаміну, Сантос, піз-
нійше Уриель.*

АКІБА.

засів на почетнім місци.

Приносите відкликанє, Ван Ембден?

ЕМБДЕН.

Ось, писане, достойний Бен Акіба,
На пергаміні.

АКІБА.

Пустіть покутника

Тут перед суд закона божого.

Сідайте наоколо, — вірте, всьо те
Було вже.

САНТОС.

От надходить Уриель.

АКІБА.

Те всьо було вже. Випочніть рабіни!

Ван Ембден най записує розмову,

Бо слово розвіваєсь, як полова.

Те всьо було вже: Вірте ми, рабіни,

Епікурейці, всякі богохульці!..

А молодіж гадає, що се новість,

Те всьо було вже. Вірте ми, рабіни,

В талмуді там стоїть доволі того

І всьо було вже те колись на сьвіті.

Входить Уриель зжовклий і знидїлий.

Сідай Акоста! Там стоїть — неправда-ж,

Стоїть столець, рабіни? Що, не правда?

Сідай Акоста! Знаєш, що мені
 Дев'ятьдесять минуло, в сім віці
 Недомагають ноги, ой, ні, ні!

Сідає.

САНТОС

до Акости.

Жадалисьте коротшого речинця...

АКІБА.

Остав мені де Сантос — Бен Акіба
 Считає сам Акосту — всьо було вже!
 Бо видиш, хлопче, Уриєль Акоста,
 Два шляхи мали завсігди невірці,
 Коли наскучила ся їм зневіра:
 Один покути шлях, короткий а тяжкий,
 А другий лекший та багато довший.

УРИЄЛЬ.

Коротко хочу; вбийте тільки скоро,
 Най не надумую ся, як умерти!

АКІБА.

Чого спішиш ногами молодими,
 Що довго ще іти муть, нім спіchnуть,
 Й стояти довго, заким вічно стануть.
 Покута прецінь не для нас — для тебе.
 Чого спішиш ся так з покутою?
 Чи задля мене? — Не спіши ся сину,
 Хоть я і не побачу, Бог побачить.

УРИЄЛЬ.

Чи маю ще раз повторяти те,
 Що й так за часто я вже вам казав?

АКІБА.

Ні, ні, я знаю, до покути й погу
 І до талмуду ти не маєш віри --
 Так завсїгди було, так завсїгди --
 Тому питаю ся тебе Акоста:
 Чи чувш в глибині душі твоєї,
 Що ти в сій книжці Бога з'обидив?

УРИЄЛЬ.

Такого Бога, що лиш для жидів
 Він Богом, я не признавав і часто
 З'обиджував — се є вже в протоколі.

САНТОС.

Двозначні, підступні й фальшиві всі
 Софізми, що ти ніби тут признав.
 Ти докажи те, в що ти віруєш,
 Ти докажи, чи маєш в серцю віру.

АКІБА.

Як, доказати, Сантос? Розміркую!
 Не напірай на хорого, Де Сантос;
 Як можна те, в що вірим — доказати!
 Даруй, Де Сантос, часом сам говориш
 Як той епікуреєць! Доказати?
 Доказане є сонце, бо вно сьвітить,
 Доказаний огонь, бо він пече,
 Доказане обявлене Єгови,
 Бо списане воно в талмуді нашім.
 Однак як віру доказати можна?
 Єї лиш Бог читає в нашім серцю!

До Акости.

Від тебе я не хочу доказів!

ЕМБЕН.

Так вискажи ся прямо, в що ти віриш ?

УРИЄЛЬ.

Я вже казав... за вами повтаряв,
 Що Бог избрав жидів з між всіх людий,
 Лиш їм показував своє обличчє...
 Та тільки з ними порозумівав ся...
 Та промавляв дò них... давав знаки...
 Лише для них писав обявленє...
 Де кжде слово, кождий знак писарский
 За божу мудрість треба уважати.
 Я вірю, що мій дух, се лиш туман,
 Що божі букви толкувать не сьмієм,
 Ні боже слово розумом справляти...
 Я вірю в те, клену ся вам на Бога,
 І вірю в вірі, дякуючи вам,
 Що доказів на се не хочете.

САНТОС.

Се признанє сьвідчить про гордий упір.

АКІБА.

Прийми но довший шлях, тоді дістанєсь
 До твого серця слово в уст твоїх.
 О, вибери той довший шлях, Акоста!
 Він влиє мир у грудь твою, лікарство
 В твою болючу душу, добрий сину.
 В таких невірцях, як ось ти Акоста,
 Сидить лише палкий дух гєнія.
 В талмуді вже було таких богато,
 Що зза незмірного значя — зблудили.
Звертаєсь на пів до рабів.

Так був знатний невіра, іменем
 Елїза Бен Абуя; він учив ся
 В одного рабіна, що сьвітичем був,
 А рабін Мегір вчив ся знов у него:
 Не вірив в Бога (*підносить ся*) і за те проклятий
 Елїза Бен Абуя був таким
 Як ти ученим й недовірком гордим.
 Талмуд по імені его не кличе,
 Лиш прозиває Ахер, — Ахер, значить »другий«
 »Хтось другий«, пишуть книгах про Елїзу,
 Елїза називавсь »другий«. Дим
 Густий по его смерти з гробу виходив
 Без перестанку — гріб курив ся. Аж
 Той рабін Мегір, ученик его,
 Заспокоїв умершого мольбами:
 За вчителя молив ся ученик...
 І з гробу перестало вже куритись.
 Той Ахер — ти Акоста. — Все було вже.

УРИГЛЬ.

Чи ж я бажаю слави новості?
 Дим в Ахера, се дух огнений, що
 Его ви в нїм похоронили! Ахер
 Се я також; і я також »хто иньший«,
 Той »вічно другий«; в зміні є порука
 На вічне воскресенє наших сил!
 От, як талмуд вам треба розуміти:
 Сей »другий«, Ахер, і не жив ніколи,
 Се є лиш образ думки чоловіка!
 Бо тільки в другім виджу сам себе,
 На другім чую свою власну правду,
 На другім догляджу свою ріжницю;

Се «друге» в символі сумніву,
 А сумнів єсть поживою для віри.
 Мислитель кожний є для себе Ахер,
 А що талмуд мудрійший є чим ви,
 То Ахерови дав, — хоть він лиш образом,
 Й не жив ніколи, — сьвітлого учителя,
 І ученика ще сьвітлійшого,
 Бо через сумнів проясняєсь правда,
 А через правду в нас скріпляєсь віра.

АКІБА.

Де Сантос — чи я добре чув! Так мав би
 Еліза Бен Абуя після него
 Не жити? Дійсний чоловік, що тут
 В талмуді він живе — лиш образом,
 Лиш мітом має бути? Се, що віра
 Ствердила від віків, що всім понятне,
 Се булиб мрії, привиди мрачні,
 Що людський вид прибрави аж пізнійше?
 Се не бувала думка — сего не було ще...
 Подайте формуляр відкликания!

САНТОС

дав Уриєльови.

Вас примус наганяє, не покора.
 Про те, що ваші заявлять уста,
 Нічо не знати ме грішний ваш дух.

Показує в глибину.

Онтам з казальниці йдіть прочитайте
 В лиці громади, що на те чекає,
 Свої гріхи, що ви самі признали.

УРИЄЛЬ.

Як? перед людом?

АКІБА.

Сам ще прочитай,
Щоби виразно й твердо міг ти перед
Громадою відкликане читати.
Ай, ай! Так Ахер і не жив ніколи?
Акоста, ти живш, чомуж Абуя
Не міг був жити?

УРИЄЛЬ

гірко.

Правда, що жию!

АКІБА.

А видиш! Тож і Ахер жив також
Так, так мій сину, йди і відкликай,
Щобись в будуче здоровійше думав.
А дома тра талмуд читати пильно.
Усі невірці відкликали так!
А хоть бись й вигадав не знать що мудре,
То се лиш цвѣт з давного пупінка.
Нове лиш там, на небі — тут було вже,
Всьо вже було колись — бувало всьо...
Талмуду не занедбуй, — ти наш Ахер!...
Бувало й те вже, всьо те вже бувало...

Відходить піддержуваний рабінами.

Третий вихід.

УРИЄЛЬ, опісля РУБЕН.

УРИЄЛЬ.

Ганблячий відклику! Ох, се письмо
Гебрѣйске, зложене з кинжалів, стріл,
Крутих язиків — коле та ранить
Мене, кровавить серце, мозок й душу.

Тих ран страшних не згоїть жаден лік,
 А сли їх навіть заскорупить час,
 Так близни з них в ганьбою, не честю,
 Як близни воїна з побоевища. —
 В тюрмі мені здавалось сеї ночі
 Що бачу матір. Лагідна й поважна
 Потішити мене хотіла, з боку
 Ішла Юдита, — я зірвав ся — тільки
 Тюремні, зимні стіни вкруг побачив!
 Мене досада взяла люта, так
 Як Галілея! — Що земля стоїть,
 Ти мусів їм признати на тортурі,
 Та як лиш шруби попустили, скочив
 І кардиналам загремів ті горді
 Слова: »А прецінь крутить ся земля!«
 І се: »а прецінь крутить ся земля«,
 Не хоче опустити мене, й тягом,
 Тягом звенить в ухах: »вна крутить ся,
 Ніхто ві не здержить!«

Чути дитячий хор.

Сьпів в біжниці!

Ті голоси невинних душ дитячих,
 Висьпівують страшні псаломи мести!
 Сеж мусить бути? Боже, царю неба,
 Що ти на те, як я так укоряюсь.
 Тобі байдуже в тім пустім просторі?

РУБЕН

за сценою.

Я мушу, пропустіть, я мушу!

УРИГЛЬ.

Се голос мого брата!

РУБЕН.
Брате!

УРИЄЛЬ.
Рубен!

Я йду на ганьбу, хоть не признавай ся,
Що братом був колись й любив мене.

РУБЕН.
Мені забороняють йти до тебе,
На брата, брату рідному дивитись!
Не відкликай! Родина не жадає
Твої ганьби, ми будем терпіти,
Не напіраєм, не відкликуй вже...

УРИЄЛЬ.
Я матери відкликать присягнув.

РУБЕН.
Ах, матери -- живучій... Але вже
Єі послідний погляд, що тебе
Шукав — погас на віки в темній ночі...

УРИЄЛЬ.
Умерла наша мати? Мати вмерла?

РУБЕН.
Тобі не передали мого листу,
Тож я на силу перебивсь сюди.
Так, брате, наша мати там, де вже
Проклони людські не доходять.

УРИЄЛЬ.
Вмерла!...
А прецінь, сли крізь сльози смутку ще
Потіхи усьміх може перекрастись,

То я-б' подякував судьбі, що мати
Умерла в вірі на мою покуту,
Й не бачила тих мук, які терплю.

РУБЕН.

Не відкликай. Ми їдемо до Гагі,
Нам усьміхаєсь щастя...

УРИЄЛЬ.

Що ти кажеш?
Чиж можу відступити? Ти-ж знавш, що
Любов закула моє бідне серце
В подвійній кайдани і хоть мати
Одну вже половину увільнила,
То другую...

РУБЕН.

Юдита?

Хоче задержати его.

УРИЄЛЬ.

Годі, брате,
Німа Юдити просьба кличе йти.

Четвертий вихід.

*(В глибині відсувають заслону. Видко синагогу,
овьвітлену рісними павунами. На підвисшеню сто-
ять Сантос, Ембден, два Рабіни в смертних со-
рочках, як до молитви. — Попередні.)*

САНТОС.

Взиваю, Уриєль Акоста, вас
Сюди, — народ чекає на покуту.

РУБЕН

боресь, чи казати.

Ні, брате, Юдита...

Уриєль Акоста.

УРИЄЛЬ.

Так, Юдита

Рішає долею мобою! (*до себе*) Нуже,
 Додай відваги боязкій нозі!
 Ступай туди не як Христос, Гус, Сократ
 На мученичу смерть за слово правди;
 А на стократь страшнійшу ганьби смерть,
Іде горі сходами.

РУБЕН.

Ой, як жостоко доля насьміялась,
 Нещасний Уриєлю, над тобою!
 Ти ще не знаєш, що у Вандерстрата
 Вже всьо змінилось на твою некористь.
 Юдита улягла намовам батька
 І прошенням родини Йохая.
 Ти відкликаєш задля матери,
 Що не живє і задля любки, що
 Пропала вже на віки для Акостів.

САНТОС

до синагоги.

Народе, слухай й весели ся днесь!

УРИЄЛЬ

читає.

Я, Уриєль Акоста, Португалець
 По роду, Жид по вірі, признаю
 Тут перед оком Бога, що не чую ся
 Достойним божих ласк ні благодатий.
 Ще хлопцем губи визнавали віру
 Христян, котру душа не понимала...
 Принявши віру Якова на ново

Лиш для позору, тільки для облуди...
 Не вірив ні в Христа, ані в Мойсея —
 Ненавидів обох... Я висьмівав
 Усьо, що мому народу сьвяте...
 Чинив, що нам закон забороняє.
 Де вже не міг своїй брехні мій розум
 Надати виду правди... там я брав
 До помочи руганє: написав
 Я діло гідне Беліяла... Тож
 Проклята ся рука, що те писала,
 Бо здібна свою рідну матір... **вбити,**

РУБЕН

до себе.

Ся клевета тебе не тичить.

УРИЄЛЬ.

В крові

Мачав перо, котрим писав. Брехнею...
 Є все, що в голові моїй не хтіло
 Згодитись з вірою батьків... А що
 Я звав премудрости істочником,
 Де радив вам жаждучих напоїти —
 Се є вода з корита того скота,
 Що бридимо ся ним від віка всі...
 Сьвяту науку мого Бога, Єго
 Обявленє фальшиво толкував...
 І змисл єго переменяв я після
 Своїх забаганок грішних та цілий...
 Слова пророків перекручував,
 Любуючись у підлоті брехні...

*Не може читати, заточуєсь, рабіни
 піддержують.*

*

Тепер я чуюсь упокореним
 В зарозумілости на сі дурниці,
 Які мій підлий мозок вигрів злобно...
 І хочу кару, що так справедливо
 На мене впала, відпокутувати...
 Я хочу смирним показати ся,
 Не виноситись гордо над братів...
 Тому положусь за покуту плазом...
 На землю... перед двері синагоги...
 А кождий з вас жидів, хто правовірний
 Най ногу... піднесе і через мене...
 Ногою...

паде.

РУБЕН.

Боже!

САНТОС

читає дальше.

За покуту плазом
 На землю перед двері синагоги,
 А кождий з вас жидів, хто правовірний,
 Най ногу піднесе і через мене
 Ногою переступить на порозі.

РУБЕН

зворушений.

Ви гірш себе знеславите, чим брата!

Вибігає.

Уриеля зносять рабіни до синагоги.

Чути молитву.

П'ятий вихід.

Йохай, Де Сільва, входять скоро з переду.

СІЛЬВА

здержує Йохая.

Що хочете вчинити? Стыд, вам Йохай!
Невже так заслїпила вас ненависть?

ЙОХАЙ

розглядаєсь.

Гляди, ти гордий! В поросі лежиш!
Нехай від мене ще почує клятий,
Що ошибнув ся в намірах своїх,
Лиш для фантому відкликав рабінам.
Юдита вже моя і в нагороду
Єї ти не дістанеш за свій сором!

Відходить в синагогу.

СІЛЬВА

на сходах до синагоги.

Могуча доле! Чи провадиш ти
До неба чоловіка, чи до пекла?
Чи херувим є ангелом небесним,
Чи він демоном царства тьми й злоби?
Що тут не дієсь? Я стою й гадаю —
А там ликує гордий Йохай — горе!

Підступає висше, заглядаючи.

Що, Йохай хоче найперший ногою
Переступити через него? Га,
Зарозумільче, й ти колись схибнеш ся!
Іде... відваживсь... ах, Акоста скочив,
Огонь скажености палає в оку!

Відай лопочув сва Бен-Йохая,
Зривав з себе зганьблену одежу —
Всі розступують ся — бжіть сюди!
Судьбо, хйба що ти походни з неба!

Шестий вихід.

*Сантос, Ембден, Рабіни — входять перелякани.
Народ, опісля Уриєль.*

САНТОС.

На розтвір двері!

ЕМБДЕН.

Вишустіть народ!

Се святотацтво!

ВСІ.

Він Єгові хулить!

УРИЄЛЬ

показуєсь в дикім зворушеню на підвисшеню..

Мовчіть! Ви всі мовчіть. Я знаю, хто ви!
Невже мене Бен Йохай сьмів, Бен Йохай,
Ногою перший наступити?... га!

СІЛЬВА.

Піддай ся воли долі Уриєлю,
Зноси з покорою, що мусить бути!

УРИЄЛЬ.

Де Сільва, ви?

САНТОС.

Коли задля Юдити
Ти відкликав, то Бог тебе скарав —
Вна стане жінкою Бен-Йохая.

УРИЄЛЬ.

Чи дійсно чую?

СІЛЬВА.

Не питай, Акоста,
Яка судьба примусила дитину
До жертви для вітця... зноси відважно.

УРИЄЛЬ

припадає з плачем до груди Сільви.
Я смерть завдав собі для двох трупів!

САНТОС.

Ти разорителю, сповни покуту.
Ще не скінчила ся послідня кара!

УРИЄЛЬ.

Ще кара? За що? За бажанє правди?
»А прецінь вічно крутить ся земля!«

СІЛЬВА.

Се оклик Галілея!

УРИЄЛЬ.

Руньте скали
З мої груди! Розвжигь язичу!
Ошоломлена думко піднесись
В останне силою Самеона! Я
Рукою розтовчу стовпи сьвятині.
В останний раз стрясаю кучерями
І кличу: що читав — се все неправда!

САНТОС і ВСІ.

Геть, проч з ним, проч з ним!

УРИЄЛЬ.

Ви нехтуєте

Пречисте сонце задля тих сьвічок?
 Чи звізди вірять в те, в що ви оттут,
 Свій бистрий рух чи правлять після ваших
 Повільних, черепашиних думок?
 Безсмертними вважаєте себе?
 Ви одноднівки з пороку повсталі,
 Що як той порох згубитесь в просторі!
 До слів прив'язуєте духа, Бога
 До тої никлої землиці, що
 І так ваш дух не годен ще обняти?
 Вже час звільнитись від старих сих путів
 Най розум стане нам символом віри.
 Коли не зможем відшукати правди,
 Волїєм вже новим богам кланятись,
 Ніж тим старим молитись — й проклинати!

САНТОС.

Чи ти вже скинув пута? Ні, лише
 Демона свого випустив на волю!

УРИЄЛЬ.

Так, Сантос! Мого власного демона!
 Як в вас, так в мене Бог є Адонай,
 Сей Бог, що ворога, як глину топче
 Сей Бог, котрому грань із уст палав,
 Сей Бог, що мстить ся аж у третій рід.
 Я чоловік такий, як ваш Бог гвіву,
 Отсе демон, що ви вго збудили!

Вибігав.

СІЛЬВА.

Туди дійшло! Ох, я роздер би шати,
За те покуту б' наложив на себе,
Що руку приложив до соблазну.
Попи лиш винні, що впадає віра,
Що безчестять ся сьвятощі народні.

САНТОС

до рабів.

Акіба зарядить, що нам робити,
Щоб Йогая подружє не розбити.

Конець четвертої дії.

ПЯТА ДІЯ.

Город при вільлі Вандерстрата.

Перший вихід.

Мушцини і дами входять на естраду. Слуги розносять вино. Вкінци Йохай, як жених, Сільва, Гості.

ЙОХАЙ.

Панове й пані, най витає радість!
Вна жде на брамі і чекає тільки,
Коли знайде лїниве сонце в море.
Витає чарка вас, сповита в рожі:
Хто має клопіт, най в вині утопить,
А хто самотний, най в танець пускаєсь.
Та памятайте: хто ще в вечер хоче
При сьвітлі місяця домів вертатись,
Хто сьпіву жайворонків не чекає,
Не хоче бачить молодої жінки
У пурпуровім сьвітлі сходу сонця,
Того я нєдругом вважати буду,
Що зависний на хвилі мого щастя,
Тїкає від спільного пира радости.

СІЛЬВА.

Ще перед чаркою нехай сьвященик
Промовить слово, ви ще не звінчались.

ЙОХАЙ.

Летить повільні хвилі, утїсайте!
Сказівки на годиннику здають ся
Мов стріли з олова, не з легких пер.
Моя Юдито, ох, яка ти гарна!
Де Сільва, мовчите? Не вирветь ся
Вам оклик подиву на вид краси,
Що тьмить собою діамантів блиск?

СІЛЬВА.

Коли самі вже виручаєте
Поета у хвальбі пісень весільних,
Так що значилиб' тут мої слова!

Другий вихід.

*Кілька пар гостей. Юдита в білій весільній сукни
при боці Манаси. Попередні, нарешті Слуга.*

ЙОХАЙ.

Ви гніваєтесь? Тож глядіть самі,
Чи смуток жінки стане так строїтись?

СІЛЬВА.

Се другі молоду строять до слюбу...

ЮДИТА.

Витайте любі гості? (до Йохая) Чи готові
Всі письма, що сповнять моє услівє?

ЙОХАЙ.

Ох, змилуйтесь, не зраджуйте нікому,
Як я здобув моє найвисше щастє.

ЮДИТА.

Тож сьвято, отче, потвердіть менї,
Чи стали тим назад, чим перш були?

МАНАСЕ.

Я став Манасом Вандерстратою.

ЮДИТА.

Без всяких застережень, у давнім,
Незрушенім та повнім щастю?

МАНАСЕ.

Любе

Дитя! Маєток я відзискав весь...
Та жертва і посвяченє твоє
Для мене, ще збільшає теє щастє,
Що величю аж пригніта' мене...

ЮДИТА.

Тепер ходіть!

Загочуєсь.

МАНАСЕ.

Дитя!

ЙОХАЙ.

Чи слабо може?

СІЛЬВА.

Лиш дайте їй хвилину супокою,
Лишіть саму вї. Я лишусь з нею
І проведу відтак до синагоги.

Йохай і всі відходять.

Сільва до Юдити.

Спочинь на мурагу отсім хвилину.

ЮДИТА.

Не тут, не тут! Дивіть, оттам на лавці,
Не бачите мари з мертвечим видом?

СІЛЬВА.

Я виджу лиш, що твої очі мертво
І неподвижно дивлять ся на сьвіт.
Прочуняй ся! Отям ся, дорогенька,
Ти можеш гордитись своїм учинком.

ЮДИТА.

Ви виділи, щоб гордість так страдала?

СІЛЬВА.

Бо нетерпяча! Запануй собою;
Чи знавш що там сталося?

ЮДИТА.

Нич і всьо.

СІЛЬВА.

О, видри тую карту з книги жизни!
Від вчера й слух пропав про него.
Хотів на гробі матери спочити,
Та сторожі прогнали з цвинтаря.
Опісля в домі був сестри Рахелі
Сніноци, де синка їй Баруха
Учити звик був грецкій мові. Так
Скитавсь він під тим тяжким проклоном
Й придумув, здаєсь, ще тяжший злочин.
Коли не стратив розум, сам почув,
Що через месть себе понижить.

ЮДИТА.

Месьть?

Колиб сю месть, що він нам заприсяг,
Сю месть, що я сама так накликаю,
Зіслала доля та з его руки!
Від любого мужчини всьо нам миле,
Ба навіть й месть солодка!

СІЛЬВА.

Защо мститись?

Що Йохай гордий на свої макки?
 Що за вітця дочка себе віддала?
 Що обовязки стерлись так з собою?
 Ще більш люблю тебе за твій учинок,
 Що чистий, просто з твого серця вийшов.
 Ти муїла спасти вітця — доконче!
 Я виджу в тобі твою добру матір.

ЮДИТА

задумалась.

При смерти матери, скажіть де Сільва,
 Чи дуже мій отець тернів? Як він
 Зносив свій біль над гробом?

СІЛЬВА.

Не нагадуй,

Давні часи минули...

ЮДИТА.

Говоріть,

Як страту матери приняв отець?

СІЛЬВА.

Інец Де Сільва, твоя мати... Ох,
 Там памятник стоїть по ній у парку.

ЮДИТА.

В мрамурі смуток викутий — мовчить!
 Де Сільва, ще одно скажіть: мій брат
 Перец, що вмер, як я дитиною...

СІЛЬВА.

Чому звертаєш на давні часи?
 Чим був для батька він (*показує*), онтам свідчить
 Ся напись на стрункім стовні з Корінту.

ЮДИТА.

Прощай, Де Сільва!

СІЛЬВА.

Що тобі Юдито?

ЮДИТА

з іронією.

Ах, ся поез'я в людскім смутку так
Мене зворушує!

СІЛЬВА.

Тобі ще сил

Не стане... відложити б' вінчанє
На завтра може?

Слуга приносить воду.

ЮДИТА

обсервує, як він кладе склянку.

Там постав на стіл!

Рамя, Де Сільва — і ведіть до сльобу!

Відходить.

Третий вихід.

Уриєль, Барух, Спіноца (з цвітами).

БАРУХ.

Як довго, дорогий вуйцуню, я
Не був у тім хорошім парку з вами!
Тут торжество якесь празнують нині.

Збирає цвіти.

УРИЄЛЬ.

Вона... у сльобнім строю! Ті, що кляли
Мене, будуть єї благословити!
Колиб я виступив, проклоном руку
Обтяжену на олтар положив?

Вона? вона, що мусіла, зробила —
 Однак єго я визвав в бій кровавий.
 Сей трус, відкинув визов через посла,
 Переказать велїв з наругою:
 »Ми не бойкі гідальги португійські«.

БАРУХ

з цвітами.

Казала мати, що стороните
 Тепер чомусь від сьвіта і людий,
 А найбільше від парку Вандерстрата,
 Та прецінь ми як раз сюди зайшли.

УРИЄЛЬ

сам до себе.

Ми не бойкі гідальги португійські...
 Ні! Подлі ми тхірі, Іскаріоти,
 Мішки позолочені а порожні.

БАРУХ.

Що думаєте, вуйку, як ось так
 Самі з собою розмовляєте?
 Учїть мене чого!... Питайте тільки,
 Я відповіди маю знамениті,
 Лиш питань ще менї не достав...
 У других, кажуть, дієсь відворотно.

УРИЄЛЬ.

Не думай, ні, дитя. Дрімай як цвітка,
 Що гожо в красоті своїй пишаєсь
 Й не журить ся, хто сотворив єї.
 Нехай твій дух філює лип як море,
 А в глибині заховує спокій.
 Тримай ся з далеки від побережя,

На чистім мори, щоб не запитали,
 Чи Жидом ти, чи ти Християнином,
 Чи Нідерляндчиком, чи Португальцем,
 Чи з королем держиш, чи за народом,
 Чи хочеш, щоби один рядив, чи всі?
 Мовчи на питання такі мій, хлоуче,
 І відповідь замкни у скритій груди.

БАРУХ.

Ідуть — чи можу цвѣти на вікно
 Поставить матери?

УРИЄЛЬ.

Спіноца, кинь їх,
 Вони зіваля вже в руці. Дитинко,
 Іди до матери.

БАРУХ.

А ви не йдете?

УРИЄЛЬ.

Вже вечір, йди мій сину, поздоров
 Усіх.

БАРУХ.

Ви лишитесь на пирі, вуйку?

УРИЄЛЬ.

Так може! Йди лише, я прийду зараз.

БАРУХ.

Цвѣтки я тут зіставляю. Вони зіваля.
 А знаєте, як я їх розріжняю:
 Живі цвѣтки, а сі оттут зіваля?
 Ті се гадки, а сі понятя тілвки.
 Там творить Сотворитель, тут піймає
 Дух чоловічий. А що вони ріжнять ся
 Уризль Акоста.

Житєм і красою і запахом,
Тож Бога називаю я житєм,
Істнованєм. А без жита, зівялі
Цвіткн, не є цвіткнми більше. Тільки
Понятє має вартість ще на них,
А більше нич і можуть тихо вмерти.

Випускає з рук.

Засьмійтесь, вуйку! Виводи мої
Звичайно сьміх викликували в вас!
А нині ви такі поважні, вуйку...
Ходім домів, будемо греку вчитись.

Відходить.

УРИЄЛЬ

сам, оглядає цвітки і дивить ся за хлопцем.

Безвартісні, тож можуть тихо вмерти...
О ні, дитино мудра, що вже рано
Пятно терпіня носиш на чолі!
З таких цвіток добуду ще отрую
І смерть, — покінченє усіх рахунків...
Так, смерть, послідне »facit« всіх чисел. —
Сюди переходити мусить похід
Весільний до біжницї. Ось ідуть вже,
Тепер я з Йохасм добу свій торг.

Витягає пістолю.

Де є твій вексель? Нині день виплати!

Мірить до него.

Не ворохнись, як я, коли доптав
Мене ногами, не дужи ти, Крезе.
Один ще віддих, ще ти чоловік... Га!
Они вертають прецінь... я спізнав ся!

Опускає пістолю.

Перстені заміняли --- відкликати
 За пізно вже і месьть тепер нінащо.
 Ах, проч з думками, проч з думками. Руки
 Не мають сили, хоть ще дух змагась.
 Так, я зівялий також цвѣт і тільки
 Поняте має вартість ще на мені!
 Безвартісний — тож могу тихо вмерти.

Іде там, звідки прийшов.

Четвертий вихід.

*Манасе, Сільва. Гості, Юдита, Йохай, Сантос
 і прочі повертають. Пізнійше Уриєль.*

ЮДИТА.

Позвольте хвильку тут спочати,
 Мене вражає новість ще за сильно.
 Най сил наберу; йдіть наперед, прошу.

ЙОХАЙ.

Се перше желанє в подружю нашім
 Сповнити мушу, хоть мені се прикро.

до прочих:

Тож прошу милі гості! Самотина,
 Яку Юдита завсеґди любила,
 Нехай розвіє слюбную тривогу,
відходять.

ЮДИТА

оглядаєсь і всипає порошок до склянки.

Тиж прецінь Сільва толковав мені,
 Що батько мій потішить ся — тож добре!

пе.

Єму заступить памятник Юдиту.

УРИЄЛЬ

приходить.

Се ти Юдито? Хоть один ще раз
Я хтів побачить жінку Йохая.

ЮДИТА

похиляєсь.

Дивись, я тут...

УРИЄЛЬ.

Тепер не здержувш

Мене від подорожи? Так, Юдито!
Твій друг звівчений, на порох стертий,
Зганьблений, адоптаний ногами! Горе!
Де є любов твоя, відвага, що
Мою байдужність в ясній мрії щастя,
Що нерішучість в полумінні змінила?
Кажі, що думавш про мене й себе?
Як піднесем ся ми тепер обоє?

ЮДИТА.

Даруй, що я наш смуток порівняю:
Хто з нас біднійший, Уриєль, гадаєш:
Чи я, чи ти?

УРИЄЛЬ.

Я уникав, бояв ся
Любви до жінки! бо не вірив їй —
Їй на тобі я завів ся! Ще звенить
В ушах, що ти сказала там попови,
Хоть сего віроломства я не чув
І як воно змінилось нагле все!

ЮДИТА.

Даруй, приятелю!

УРИЄЛЬ.

Даруй? Тобі?!

Я вірю, — ти інакше не могла,
Колиб інакше я був міг зробити!...
Себе ненавидіть, самим собою
Гордити — мука!

ЮДИТА.

Визволись від неї!

Іди у сьвіт з довірем в власну силу,
І голоси науку, як герой.

УРИЄЛЬ.

А хто мені повірить нині?... Ні,
Хто раз збочив з прямого свого шляху,
Нехай каміне в хліб змінє, так
Не буде мати віри! Хто запер ся
Свої гадки — всі того запруть ся.

ЮДИТА.

Прости моїй любови до вітця.
Часом і зимний розум дасть себе
Повести прецінь учутю. Бо що ми,
Коли любяче серце не відчує
Ні смутку, ані скарги? Я гордити?
Ніколи! Ти іди відважно в сьвіт
На славную побіду духа волі.
Шукай свої величи! Прости —
Надходять.

УРИЄЛЬ.

Ти бліда...

ЮДИТА.

Пращай мій друже!

УРИЄЛЬ.

Юдито, що з тобою? Бліднеш...

ЮДИТА.

Йди...

Поглянь в останнє! Ще останній раз...

УРИЄЛЬ.

Ся чарка... Боже... причутя яке?...

Останній вихід.

*Манасе, Сільва і трохи гостей. — Нарешті Йо-
хай, Сантос і інші. — Попередні.*

МАНАСЕ.

Моє дитя!

СІЛЬВА.

Акоста тут?

УРИЄЛЬ.

Погляньте,

Де Сільва, на сестрінку...

МАНАСЕ.

Що тобі,

Ти хора з виду? Що тут сталося? Що?

ЮДИТА.

Як люблю, батьку, легко...

МАНАСЕ

до Сільви.

Посмотріть

Мій Боже, що се? Господи небесний!

Вона мов в леду...

СІЛЬВА.

Як з мармуру твого.

О, бідний ти богач! Твоє дитя...

МАНАСЕ.

Вмирає!

УРИЄЛЬ

до себе.

От і трута з вялих цвѣтів!

Йохай і Сантос надходять з гістьми.

ЙОХАЙ.

Ходім до пиру! Час бенкет почати!

Де ділись милі гості? Ах, Юдита!...

УРИЄЛЬ.

Диви ся, Йохай! Прегордий жениху,

Що вексями хотів купити серце!

Ти в день виплати таки ошукав ся!

Ходи, зневаж мене ногою в друге

Тут перед олтарем любви сьвятої.

падає до ніг Юдити.

ЙОХАЙ

пригноблений.

Звінчав ся з трупом!

МАНАСЕ.

Сільва, дай ратунку!

СІЛЬВА.

Уже за пізно! штука тут безсильна.

ЮДИТА.

Дізнавсь Акоста? Як ти міг гадати,

Що ся душа, яку ти викохав,

Не відчувалаб, що любови довжна?

Ратунок батька я плачу житєм...

знімав вінок з мірту.

Про иньчу жизнь я снула тихі мрії,

Солодші мала на життя надії —

Однак прожила я лишень весну,

Веснівкою кладу ся вже до сну.

Та чар любви вляв стільки в душу щастя,

Що любо нині з сьвітом розпрощать ся.

Пращай, мій отче, як тобі любов,

Любові жите посв'ячую я знов...

дав вінець Акостї.

Возьми єдиний... сей вінок для тебе!...

умирав.

УРИЄЛЬ

цілує зі сльозами вінець і вкладає его в руки

Юдитї.

Манасе, твори долота і кисти

Ви любите й силькось потїшить вас

Штукар, як вашому дитяти тут

На сих левадах створить памятник.

Позвольте разом і менї спочить!

Ні християни, ні жиди мій грїб

Не пошанують, я умру під плотом.

Колись поглянуть на мій памятник

Забутий й скажуть: тут лежать останки

Нещасного паломника, що вибравсь

В країну правди-сьвітла вандрувати.

Він не дійшов. Та перед смертю хмарка

Єму рожева вклалась на дорозї:

Сьвята любов.

подазує Юдиту.

Глядїть, любови дїло!

Для неї покидаю свїт облуди
 І сумнївїв і гоненя, тривоги.
 Котїть ще бїльшї каменї на груди
 Людям тим, що як я, хотїли Бога
 Пізнати без посередництва церкви,
 А прямо глянуть в твар Всевишньому.
 Свїтлїйший вїк принесе час з собою,
 Де не по грецьки, по гебрїйськи, по
 Латинськи Бога муть хвалити, але
 По мисли правди й розуму й науки.
 Тепер свїт за тїсний для тих дорїг,
 Якими я ішов, змагав ся, бїг,
 Воздух сей за тяжкий для тих огнїв —
 Якими дух мїй так палав, горїв.
 Мене ви побїдили, але час
 Піднесе правду, а побїдить вас,
 Онтам, глядїть, на сїй левадї ви
 Застромите сумний прапор побїди.
 Манасе, прошу не відказуйте
 Моїй послїдній просьбї. Ось я вам
 Покажу здалека те мїсце, де ви
 Побїдите, а я спокїй найду.

вїдходить — чути стрїл.

САНТОС

виступаючи.

Побїда вїри — впало двї офїри!

СІЛЬВА

здержув єго.

О, не мїшайте суму тої хвилї!
 Борцї два вїри, що гордять сим свїтом,

Упали! Не судіть, бо ми самі,
Що стоїмо страхом проняті, ми
Убийці молодой пари! Вийдіть
Звідсіля в словом братньої пощади,
Терпимости й любви. А віра? Сьвятість
Старих Богів зникає вже поволи...
Вір, чи не вір, а совісти держись!
Не, в що ми вірим, має стійність, Сантос.
А як ми понимаєм віру!

Конець п'ятої і послідуї дїї.

